

OROSZORSZÁG
KÉT VILÁG KÖZÖTT

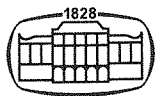
NEMZETKÖZI GAZDASÁG SZAKKÖNYVTÁR

Sorozatszerkesztő:
BLAHÓ ANDRÁS

OROSZORSZÁG KÉT VILÁG KÖZÖTT

Szerkesztette:

SIMAI MIHÁLY

AKADÉMIAI KIADÓ

A kutatómunkát és a kötet megjelentetését
az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (OTKA) K 68923 számú támogatása
tette lehetővé.

A Nemzetközi gazdaság szakkönyvtár sorozatszerkesztője:
Blahó András

Tanácsadó bizottság:
Benczes István, Palánkai Tibor, Simai Mihály, Szentés Tamás

ISBN 9789630590457
HU ISSN 2061-1080

Kiadja az Akadémiai Kiadó,
az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja
1117 Budapest, Prielle Kornélia u. 19.
www.akademiaikiado.hu
www.gazdasagiklub.hu

Első magyar nyelvű kiadás: 2011

© Simai Mihály, Farkas Péter, Ludvig Zsuzsa, Weiner Csaba, 2011
© Akadémiai Kiadó Zrt., Budapest, 2011

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Fehér Katalin
Olvasószerkesztő: Barabás József
Termékmenedzser: Kiss Zsuzsa
Fedélterv: Markó Natália munkája
A számítógépes tördelés a CompLex Kiadó Kft. DTP-csoport munkája
Budapest, 2011
Kiadványszám: BB110003
Megjelent 44,33 (A/5) ív terjedelemben

Készült a Gyomai Kner Nyomda Zrt.-ben,
a nyomda alapításának 129. esztendejében.
Felelős vezető: Fazekas Péter vezérigazgató
www.gyomaikner.hu

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Hungary

TARTALOM

Előszó.....	11
Bevezetés.....	13
<i>Simai Mihály</i>	
Az orosz föderáció a XXI. században, az átalakulás és a világgazdasági integrálódás útjain	21
Bevezető.....	23
1. Az „új Oroszország-identitás” formálódása és útkeresése	27
2. A történelmi múlt és „kísértetei”.....	29
3. Az új Oroszország társadalmi berendezkedése: az orosz kapitalizmus formálódása	32
4. Az államszervezet főbb jellemzői, az orosz belpolitika változó erővonalai és a Medvegyev-manifesztum	34
5. Az orosz gazdasági fejlődés főbb irányai és tényezői a XXI. század első évtizedeiben.....	39
5.1. A földrajzi tényezők és a természeti feltételek szerepe az orosz társadalom és gazdaság fejlődésében a XXI. század következő szakaszában.....	42
5.2. A fejlődés emberi tényezői és az orosz demográfiai válság realitásai	47
5.3. A „tudástőke” szerepe. Növekedési tényező lehet-e az orosz tudomány?	52
5.4. Az orosz gazdaság a XXI. század elején: válságok, konszolidációs programok és távlati koncepciók.....	68
5.5. Az Orosz Föderáció gazdasági kilátásai a XXI. század első világgazdasági válsága utáni szakaszban	78
5.6. A válság három fázisa	80
5.7. A múlt néhány gazdasági öröksége és a jövő	87
6. Az orosz föderáció a globális integrálódás útján	103
6.1. Oroszország külkereskedelme.....	103
6.2. A transznacionális társaságok szerepe.....	108
7. Az Orosz Föderáció a globális rendszer új hatalmi tényezője	111
7.1. Néhány főbb partner és reláció az orosz külpolitikában és a gazdasági kapcsolatokban	119

72. Oroszország a nemzetközi multilaterális szervezetekben	149
73. A biztonságpolitika, a katonai doktrínák és az orosz hadsereg modernizálása	152
8. Összefoglalás és következtetések	157
Referenciák	165

Farkas Péter

Feldolgozóipar és gazdaságpolitika Oroszországban.	171
A statisztikák nyelvén	173
Iparpolitika: visszatekintés a kilencvenes évekre	174
Az ipar gyenge konszolidációja	179
Kitekintés a regionális aránytalanságokra	181
Gazdaságpolitikai programok és lépések a 2000-es években	183
Az iparpolitika a cégek szemével	193
A gépipari ágazat törekvései	195
A mikroelektronika és kormányzati fejlesztési programja	197
Az állami válságkezelés és az ipar	199
Referenciák	202

Ludvig Zsuzsa

Oroszország külkereskedelme	205
Bevezetés	207
1. Az orosz külkereskedelmi rendszer és politika: liberalizáció versus protekciónizmus	209
2. Az orosz külkereskedelem szerkezete	214
2.1. Az orosz külkereskedelem áruszerkezete	216
2.1.1. Az orosz kivitel szerkezete	216
2.1.2. Az orosz behozatal szerkezete	218
2.2. A világgazdasági válság hatása az orosz külkereskedelemre	219
3. Oroszország legfontosabb külkereskedelmi partnerei	220
3.1. FÁK-partnerországok	225
3.1.1. Integrációs kezdeményezések a posztsovjettérségben	227
3.2. Az Európai Unió és tagállamai	229
3.2.1. Oroszország legjelentősebb uniós kereskedelmi partnerei	232
3.2.2. Az EU–oroszi kereskedelem intézményes keretei	234
3.3. Kína, a feltörső partner	236
4. Az orosz WTO-csatlakozási folyamat	239
Összegzés kitekintéssel	241
Referenciák	243

Weiner Csaba

Az orosz társaságok külföldi tőkekihelyezéseinek alakulása a világon és az orosz befektetők magyarországi jelenléte.	245
1. Oroszország helye a világ FDI-exportjában	247
1.1. Fúziók és felvásárlások	254

1.2.	Zöldmezős projektek	255
2.	Az FDI célországai	256
3.	A befektetések ágazati megoszlása	259
4.	A legjelentősebb orosz TNC-k	261
4.1.	Ágazatok	265
4.2.	A legnagyobb orosz TNC-k külföldi közvetlen tőkeberuházásainak célországai	268
4.2.1.	Észak-Amerika	273
4.2.2.	Afrika	275
4.2.3.	Latin-Amerika	276
5.	Motivációk	277
5.1.	Az állam szerepe a külföldi terjeszkedés ösztönzésében.	279
6.	Nehézségek a külföldi terjeszkedésben	283
7.	A válság hatása a közvetlen beruházási tőkék exportjára	285
8.	Orosz közvetlen tőkeberuházások Magyarországon	287
8.1.	A legjelentősebb szereplők és befektetések	289
8.1.1.	Panrusgáz	289
8.1.2.	Az ÁÉB, a Gazprom és a Rahimkulov család	292
8.1.3.	Felvásárlási sokk Magyarországon az ezredfordulón: a BorsodChem és a TVK esete	294
8.1.4.	A Mol és a Szurgutnyeftye gaz harca	294
8.1.5.	További orosz olajtársaságok Magyarországon	295
8.1.6.	A Gazprom magyarországi vezeték- és tárolótervei a kétezres évek közepétől	296
8.1.7.	Kohászati felvásárlási célpontok: Dunaújváros és Diósgyőr	297
8.1.8.	Oroszok a magyar gépgyártásban	297
8.1.9.	rosz–magyar nanotechnológiai együttműködés	298
8.1.10.	Malév	298
8.1.11.	Záhony	299
9.	Összegzés	300
	Referenciák	302

Weiner Csaba

Külföldi közvetlen tőkeberuházások Oroszországban, kitekintéssel az oroszországi magyar befektetőkre	305
1. Oroszország helye a világ FDI-importjában	307
1.1. Fúziók és felvásárlások, zöldmezős projektek	313
2. Az FDI forrásországai	316
3. Az FDI területi megoszlása	320
4. A befektetések ágazati megoszlása	320
4.1. Villamosenergia-ipar	323
4.2. Olaj- és gázszektor	324
4.3. Feldolgozóipar	326
4.3.1. Autógyártás	327
4.4. Pénzügyi szolgáltatások	328

4.5.	Kis- és nagykereskedelem	329
5.	Motivációk	330
5.1.	A piac mérete	331
5.2.	Állami befektetésösztönzés	332
5.2.1.	Különleges gazdasági övezetek	332
5.3.	Munkaerő	334
6.	Nehézségek	335
6.1.	A Jukosz-ügy: egy új energiapolitikai modell kezdete 2003-tól	335
6.2.	A külföldi beruházások korlátozása	336
6.3.	Állami stratégiai korporációk	337
6.4.	Elfordulás az Energiacharta-szerződéstől	338
6.5.	Oroszország WTO-csatlakozásának elhúzódása	339
6.6.	A szellemi tulajdonjogok megsértése	339
6.7.	Korrupció	340
6.8.	Bürokrácia, doing business, infrastruktúra	341
7.	Magyarország	342
7.1.	A legjelentősebb szereplők és befektetések	346
7.1.1.	Richter	346
7.1.2.	EGIS	347
7.1.3.	Mol	348
7.1.4.	OTP Bank	349
7.1.5.	A TriGránit és Demján Sándor érdekeltségei	350
8.	Összegzés és kitekintés	354

Weiner Csaba

Oroszország a világ átalakuló energiagazdálkodásában

Az orosz gáz-, olaj- és szénipar a XXI. század első évtizedének végén	357
Bevezetés	359
1. Oroszországi energiastratégiák	361
1.1. A 2030-ig szóló orosz energiastratégia	361
1.2. Energiahatékonyság	363
2. Az orosz gázipar	366
2.1. A gázipari változásokat meghatározó főbb globális trendek a XXI. század első évtizedének végén	367
2.2. Az orosz gázmérleg sajátosságai	368
2.3. A gáztermelés alakulása Oroszországban	369
2.3.1. A gáztermelés regionális megoszlása	369
2.3.2. Az oroszországi gáztermelők	371
2.3.2.1. Gazprom	371
2.3.2.2. Gazpromon kívüli termelők	372
2.3.3. A Gazprom mezőfejlesztési projektjei (gázdeficit helyett) gáztöbblet idején	373
2.3.4. Oroszország és a nem konvencionális gáztermelés	375
2.3.5. Beruházások az orosz gáziparban	376
2.3.5.1. A külföldi beruházások korlátozása	376

2.4.	Gázvásárlások Közép-Ázsiából	377
2.5.	A Gazprom gázértékesítése.	378
2.5.1.	Belföldi gázárak	379
2.5.2.	A Gazprom külföldi gázértékesítése	379
2.5.2.1.	Európa	380
2.5.2.2.	FÁK	381
2.6.	Diverzifikáció	383
2.6.1.	Az európai tranzitdiverzifikáció	383
2.6.1.1.	Északi Áramlat	383
2.6.1.2.	Déli Áramlat	384
2.6.2.	Vezetékesexport-tervek Kínába, Dél-Koreába és Japánba	385
2.6.3.	LNG-tervek Oroszországban	388
3.	Az orosz olajipar	390
3.1.	Oroszország részesedése a világ olajkészleteiből	390
3.2.	Az oroszországi olajtermelés	390
3.2.1.	A termelés 2004 és 2008 közötti alakulásának okai.	391
3.2.2.	Az oroszországi olajtermelő társaságok és az állami ellenőrzés	392
3.2.3.	Fordulat az oroszországi olajtermelésben 2009-ben	394
3.2.3.1.	Kitermelési adó és exportvám	397
3.2.4.	Az olajtermelés regionális megoszlása és a kitermelés jövője	398
3.2.4.1.	Elégségesek az olajkészletek?	399
3.2.4.2.	Mekkora beruházásra van szükség?	400
3.2.4.3.	Honnan lesz erre pénz?	400
3.3.	Az orosz olajexport.	402
3.3.1.	Az olajexport viszonylati megoszlása	402
3.3.2.	Exportirányok	403
3.3.3.	Exportútvonalak Oroszország európai felén	404
3.3.3.1.	Balti vezetékhálózat	405
3.3.3.2.	A Szuhodolnaja–Rogyionovszkaja olajvezeték	406
3.3.3.3.	Varandej: az új északnyugat-oroszországi kapu	406
3.3.3.4.	Kaszpi Csővezeték-konzorcium	406
3.3.3.5.	Oroszországot elkerülő olajvezetékek Azerbajdzsánból	407
3.3.3.6.	A Boszporuszt elkerülő vezetékekprojektek	407
3.3.4.	Olajexport Kínába.	408
3.3.4.1.	Export a Szahalin-1 és a Szahalin-2 projektekből.	408
3.3.4.2.	Az Ataszu–Alasankou kőolajvezeték	409
3.3.4.3.	A Rosznyefty olajexportja vasúton.	409
3.3.4.4.	A Kelet-Szibéria–Csendes-óceán olajvezeték	410
3.3.4.5.	Az olaj minősége és ára	412
3.4.	Olajfinomítás és olajtermékexport	413
4.	Az orosz szénipar	415
4.1.	Globális szénipari helyzetkép	415
4.2.	Szénkészletek Oroszországban.	416
4.2.1.	Oroszország részesedése a világ szénkészleteiből	416

4.2.2.	Az oroszországi szénkészletek regionális eloszlása	416
4.3.	Az oroszországi széntermelés és -felhasználás	417
4.3.1.	Az oroszországi széntermelés alakulása	417
4.3.2.	Az orosz szénipar átalakulása, vállalati szereplők	419
4.3.3.	Szénfelhasználás Oroszországban	420
4.3.4.	Szénárak	421
4.4.	Az orosz szénexport	422
4.4.1.	A szénexport viszonylati megoszlása	422
4.4.1.1.	Európa	424
4.4.1.2.	Ázsia	424
4.4.2.	Tengeri kőszén-kereskedelem a világon és Oroszország	424
4.4.3.	Orosz exportútvonalak	426
4.4.4.	A szállítási költségek különös jelentősége az orosz exportban	427
4.4.5.	Szűk keresztmetszetek az orosz export-infrastruktúrában	427
5.	Összegzés és kitekintés	428

Ludvig Zsuzsa

Magyar–orosz kapcsolatok a rendszerváltást követő két évtizedben: fókuszban a kétoldalú kereskedelem	433
Bevezető gondolatok a kétoldalú gazdasági kapcsolatok politikai hátteréről	435
1. Rendszerváltás a magyar–orosz gazdasági kapcsolatokban	437
1.1. A nagy törés időszaka (1989–1991)	437
1.2. Új orientációk és orosz piacgazdasági átmenet (1992–1997)	442
1.3. Kivonulás vagy kiszorulás?	447
1.4. A közép-kelet-európai térség helye az új orosz érderendszerben	452
1.5. A magyar–orosz kereskedelem egyensúlybeli, szerkezeti, vállalati és egyéb jellemzői 1997-ig	454
2. Újabb töréspont: az 1998-as orosz pénzügyi válság hatása a magyar–orosz gazdasági kapcsolatokra	460
3. Magyar–orosz kapcsolatok a kétezres években	463
3.1. Magyarország EU-csatlakozásának hatásai a kétoldalú gazdasági kapcsolatokra, különös tekintettel az áruforgalomra	464
3.1.1. Orosz érdekek	464
3.1.2. Magyar érdekek és szempontok	468
3.2. A kétezres évek sikertörténete (2002–2008)	470
3.2.1. A magyar–orosz gazdasági együttműködés egyéb területei és eredményei	472
3.3. Lendületvesztés: a kétezres évek eleji világgazdasági válság következményei	473
Összegzés – kitekintéssel	475
Referenciák	478
Használt honlapok	479
Függelék	481

Weiner Csaba

KÜLFÖLDI KÖZVETLEN
TŐKEBERUHÁZÁSOK
OROSZORSZÁGBAN,
KITEKINTÉSSEL
AZ OROSZORSZÁGI
MAGYAR BEFEKTETŐKRE

WINTER 1964

KÜLTÜR VE İZLENLER

TÖRTEKİNDEN İZLENLER

ORGANİZASYON

KİTAP İZLENLERİ

AZ ÖZEL İZLENLER

MACAR İZLENLERİ

1. Oroszország helye a világ FDI-importjában

Az első világháború előtt jelentős szerepe volt a külföldi tőkeberuházásoknak az Orosz Birodalomban. 1900-ban a magántársaságok tőkéjének 28,5 százaléka volt külföldi tulajdonú, 1913-ban 33 százaléka. Ebben az időszakban a külföldi tőkeberuházások 85 százalékkal nőttek, míg az orosz tőke 60 százalékkal. A külföldi tőkét mindenekelőtt az olajiparba fektették be, ahol a külföldiek voltak domináns pozícióban. A fémiparban a tőke 42 százalékát biztosította a külföld, míg a textiliparban 28 százalékos, a vegyiparban 50 százalékos, a feldolgozásban 37 százalékos részesedéssel bírt.¹

Az 1917. októberi forradalom a külföldi tulajdonra súlyos következményekkel volt: 2,033 milliárd aranyrubel értékű külföldi tőkehányad került a szovjet állam kezére. A legnagyobb érdekeltségekkel Anglia és Franciaország bírt. A nyugati államok reparációs igényeit a szovjet vezetés visszautasította. Mivel azonban a külföldi tőkére Szovjet-Oroszországnak szüksége volt, 1920-ban – vagyis még Lenin Új gazdaságpolitikájának (NEP) 1921-es elfogadása előtt – megteremtették a koncessziók jogi feltételeit. Az 1927 végéig megkötött koncessziók számát illetően Németország (37) vezetett, Anglia (22), az Egyesült Államok (19) és Japán (12) előtt.²

Az első ötéves tervet 1929 áprilisában terjesztették elfogadásra a 16. pártkonferencia elé. Sztálin 1929. december 27-én bejelentette, hogy a NEP korszaka lezárult. Nem volt kétséges Sztálin válasza az általa feltett azon kérdésre, hogy „vagy vissza – a kapitalizmushoz, vagy előre a szocializmushoz”.³

1928-tól újabb koncessziós szerződések kötésére már nem került sor. Az 1930-as években a koncessziós vállalatok száma folyamatosan csökkent: 1931-ben még 37, 1937 elején már csak 5 működő koncessziós vállalat volt a nyilvántartásban. Az utolsó koncessziós vállalatot 1944-ben, illetve más forrás szerint 1946-ban számolták fel. A koncessziós vállalatok mérhetően nem járultak hozzá a gazda-

¹ Nove, Alec: *An economic history of the U.S.S.R.* Pelican Books, 1975-ös utányomás, p. 18.

² Seres Attila: Koncessziós vállalatok a Szovjetunióban a két világháború között. *Világtörténet*, 29. évf., 2007. ősz-tél, pp. 30–46.

³ Heller, Mihail-Nyekrics, Alekszandr: *Orosz történelem II. A Szovjetunió története.* Osiris, 2003, p. 211. és p. 220.

ság feltökésítéséhez és modernizációjához, s az államháztartás szempontjából sem volt különösebb szerepük.⁴

A külföldi tőkeberuházásokban 1987 eleje jelentett fordulópontot: a gorbacsovi peresztrojka jegyében lehetővé tették a közös vállalatok alapítását a Szovjetunióban. Külön minisztertanácsi határozat született a kapitalista és fejlődő országokkal kapcsolatban, valamint a KGST-tagokra.

1990 végére gyakorlatilag az összes kelet- és közép-európai államban jogszabályokat hoztak a külföldi közvetlen tőkeberuházások bátorítása érdekében, számos országban privatizációs törvényeket fogadtak el. 1991 elejéig a Szovjetunióban még kevesebb közös vállalatot regisztráltak, mint Magyarországon. A Szovjetunióban 1990 végéig a külföldi *equity*-típusú tőkeberuházások 60 százaléka a feldolgozóiparban volt. A szolgáltatási szektorban a beruházások döntően a szállodaiiparban, a vendéglátásban, valamint a kis- és nagykereskedelemben összpontosultak.⁵

A Szovjetunió felbomlása előtt született meg az 1990. október 26-i elnöki rendelet a külföldi tőkeberuházásokról az SzSzkSz-ben és az 1991. július 4-i törvény a külföldi tőkeberuházásokról az OSzSzkSzK-ban, amely engedélyezte a százszázalékos külföldi tulajdonú társaságok létét és a profitrepatriálást.⁶

1991 közepére ezer, 1992 közepére 2 100 közös vállalat működött Oroszországban összesen 1,2 milliárd dollár induló tőkével. 1992 áprilisáig az Egyesült Államok, Németország, Svédország, Finnország, Olaszország, Ausztria, Nagy-Britannia és Lengyelország alapított a legtöbb közös vállalkozást orosz partnerekkel. A kelet-közép-európai beruházásokhoz hasonlóan az autóiipari társaságok az elsők között voltak, amelyek megjelentek, illetve bejelentéseket tettek.⁷

Az orosz gazdaság a Szovjetunió összeomlását követően hatalmas zuhanásba kezdett (1992: 14,5%, 1993: 8,7%, 1994: 12,7%, 1995: 4,1%, 1996: 3,6%). Az 1997-ben megindult növekedést (1,4%) az 1998-as orosz valuta-, fiskális, adósság- és bankválság hamar megtörte (-5,3%).⁸ 1999-től azonban váratlan mértékű és tartós fel lendülés következett be. A kétezres évek orosz gazdasági felemelkedését a legtöbb szakértő következetesen alulbecsülte. Tíz év növekedés után a világválság alatt 2009-ben az orosz GDP 7,9 százalékkal zsugorodott.

⁴ Seres Attila: Koncessziós vállalatok a Szovjetunióban a két világháború között. *Világtörténet*, 29. évf., 2007. ősz-tél, pp. 30–46.

⁵ *World Investment Report 1991*. UNCTC, New York, 1991, p. 14.

⁶ *World Investment Report 1991*. UNCTC, New York, 1991, p. 14.; Foreign direct investment in the states of the former USSR. *Studies of Economies in Transformation Paper*, 5. sz., The World Bank, Washington, D.C., 1992.

⁷ Foreign direct investment in the states of the former USSR. *Studies of Economies in Transformation Paper*, 5. sz., The World Bank, Washington, D.C., 1992, pp. 103–114.

⁸ *World Economic Outlook Database*. 2010. április; Davis, Christopher: Demography, Health and the Economy in Russia in the Transition Period. CEELBAS Public Policy Conference "Russia Beyond 2008", St. Antony's College, Oxford, 2007. december 15. http://www.ceelbas.ac.uk/events/C_Davis_presentation.ppt

Az orosz gazdaság nehézségei, ám a stabilizáció jelei közepette és az 1994-es FDI-beáramlás csökkenését követően 1995-ben megugrottak a külföldi közvetlen tőkeberuházások Oroszországban. Ezek a befektetések a *first mover* előnyökre (az elsőként piacra lépők előnyeire) épültek.⁹ Fontos lépés volt, hogy Borisz Jelcin 1995 végén aláírta a termelésmegosztási egyezményekről szóló törvényt.¹⁰

1. táblázat: Éves külföldi közvetlen tőkeberuházások Oroszországban a Roszstat (az orosz statisztikai hivatal) és az orosz jegybank adatai alapján (M USD)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Jegybank	690	2 066	2 579	4 865	2 761	3 309	2 714	2 748
Roszstat		2 020	2 440	5 333	3 361	4 260	4 429	3 980
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Jegybank	3 461	7 958	15 444	12 886	29 701	55 073	75 461	38 722
Roszstat	4002	6 781	9 420	13 072	13 678	27 797	27 027	15 906

Megjegyzés: A jegybank adatait rögzítő UNCTAD szerint az 1992-es érték 1,161 milliárd dollár, az 1993-as 1,211 milliárd dollár.

Forrás:

– Jegybank: http://www.cbr.ru/eng/statistics/credit_statistics/bp_1994-2009_e.zip

– Roszstat: http://www.gks.ru/doc_2001/INVEST01.ARJ, http://www.gks.ru/bgd/regl/B07_56/issWWW.exe/Stg/04-02.htm,
http://www.gks.ru/bgd/regl/b09_56/issWWW.exe/Stg/04-03.htm, http://www.gks.ru/bgd/free/b04_03/isswww.exe/stg/d04/37inv27.htm

Bár az éves FDI nagysága az 1998-as orosz válság előtti ígéretesnek tűnő évben, 1997-ben ötmilliárd dollár közelébe került, a kilencvenes évek második felében és a kétezres évek elején mindössze évi 2-3 milliárd dollár körül alakult. Az hogy a határon átnyúló M&A-értékesítések jelentősen megugrottak 1997-ben, a privatizációhoz volt köthető.¹¹ 1998-ban az éves FDI 43 százalékkal esett vissza: a válság számos csatornán keresztül érezte a hatását az FDI-beáramlásra.¹² Bár az állami дума és a Szövetségi Tanács 1998 júliusában, vagyis az orosz kormány és a központi bank augusztus 17-i válságlépései előtt elfogadta a Beruházási tevékenység az Oroszországi Föderációban címet viselő törvényt, az elnök csak 1999. február végén írta alá. 1999 nyarán elfogadásra és aláírásra került a külföldi beruházásokról szóló új törvény is.¹³

⁹ *World Investment Report 1996*. UNCTAD, New York–Geneva, 1996, p. 66.

¹⁰ Shulga, Arina: Foreign Investment in Russia's Oil and Gas: Legal Framework and Lessons for the Future. *University of Pennsylvania Journal of International Economic Law*, 22. évf., 4. sz., pp. 1067–1103.

¹¹ *World Investment Report 1998*. UNCTAD, New York–Geneva, 1998, p. 21.

¹² *World Investment Report 1999*. UNCTAD, New York–Geneva, 1999, pp. 70–71.

¹³ Ludvig Zsuzsa: Oroszország vonzásában. Külföldi befektetések a tőkeszegény piacon. *Cégvezetés*, 8. évf., 4. sz., 2000, pp. 113–119. (p. 113.)

A kilencvenes években csekély volt az FDI szerepe Oroszországban, csak néhány ágazatra korlátozódott, s nem vált a gazdaság húzóerejévé.¹⁴

A fordulat 2003-ban következett be, amikor közel 8 milliárd dolláros külföldi közvetlen tőkebefektetést hajtottak végre Oroszországban. A 2003-as felfutástól kezdve 2007 kivételével Oroszországban valósult meg a legtöbb közvetlen tőkebefektetés az EU10,¹⁵ Délkelet-Európa és a FÁK államai közül. 2007-ben Magyarország előzte meg Oroszországot.^{16; 17}

Oroszország ma a világ egyik legnagyobb FDI-fogadóországa. 2000-ben még csak a 38. helyen állt 2,8 milliárd dolláros éves volumennel, 2008-ban azonban 75,5 milliárd dollárral már az ötödik helyet érte el az Egyesült Államok, Belgium, Kína és az Egyesült Királyság mögött. 2009-ben a válság következtében az oroszországi külföldi közvetlen tőkeberuházások csaknem megfeleltek 2008-hoz képest, 38,7 milliárd dollárra csökkentek,¹⁸ ám Oroszország így is a hatodik legjelentősebb célország maradt az Egyesült Államok, Kína, Franciaország, Hongkong és az Egyesült Királyság után. A kétezres években a politikai kockázat emelkedése ellenére növekedtek ilyen jelentős mértékben a külföldi közvetlen tőkeberuházások.¹⁹

2000 végén Oroszországban 9102 külföldi tőkével működő vállalat létezett, amelyek 1,3 millió főt foglalkoztattak.²⁰ 2008 végén e vállalatok száma 16 396-ra rúgott több mint 3,3 millió fővel.²¹

A Roszstat szerint az FDI aránya a külföldi befektetésekből 2009-ben 19,4 százalékot tett ki, míg a portfólióberuházások részesedése mindössze 1,1 százalékot. A „maradék” mind egyéb befektetés, vagyis különféle hitel volt.

A kilencvenes években csak 1999-ben ment 10 százalék fölé az éves FDI aránya az oroszországi bruttó állóeszköz-felhalmozásban, a közelmúltban azonban jelentősen megugrott az FDI részesedése: 2007-ben és 2008-ban már meghaladta a 20 százalékot, míg 2009-ben 14,7 százalékot képviselt.²² A válság előtti években

¹⁴ Uo. p. 115.

¹⁵ Az EU10 alatt az EU-hoz 2004-ben csatlakozott államokat értjük.

¹⁶ UNCTAD, FDI inflows, by region and economy, 1990-2009. http://www.unctad.org/sections/dite_dir/docs/wir2010_anxatab1.xls

¹⁷ A speciális célú vállalatokkal együtt véve ilyen kiugróan magas a magyar érték.

¹⁸ A központi bank adatai (és a központi bank számait használó UNCTAD) alapján. A statisztikai hivatal metodológiája szerint a 2009-es érték csak 15,9 milliárd dollárra rúgott, amely több mint 40 százalékos csökkenés 2008-hoz viszonyítva. (Roszstat http://www.gks.ru/bgd/free/b04_03/IssWWW.exe/Stg/d04/37inv27.htm)

¹⁹ Liuhto, Kari-Heikkilä, Marika-Laaksonen, Eini: Political risk for foreign firms in the Western CIS. An analysis on Belarus, Moldova, Russia and Ukraine. *Electronic Publications of Pan-European Institute*, 2009/18. sz.

²⁰ Roszstat http://www.gks.ru/bgd/regl/B03_14/IssWWW.exe/Stg/d010/i011930r.htm, http://www.gks.ru/bgd/regl/B03_14/IssWWW.exe/Stg/d010/i011940r.htm

²¹ Roszstat http://www.gks.ru/bgd/regl/b09_14p/IssWWW.exe/Stg/d2/13-09.htm

²² UNCTAD, FDI inflows as a percentage of gross fixed capital formation, 1990-2009. http://www.unctad.org/sections/dite_dir/docs/wir2010_anxatab5.xls

Oroszország annak dacára ért el nagy növekedést, hogy a beruházási ráta alacsony volt. Az orosz renacionalizálási folyamatnak is leginkább a beruházásokra volt negatív hatása.²³ A beruházási ráta 2007-re végül 20 százalék fölé ment, ám ez így is jóval elmarad azon felemelkedő piacokhoz képest, amelyek tartósan magas növekedést tudnak felmutatni. Dél-Korea, Kína és India sokkal magasabb beruházási rátával bír hosszú ideje.²⁴

Az oroszországi FDI-állomány a 2000. végi 32,2 milliárd dollárról 2007 végére 491,1 milliárd dollárra, vagyis 15-szörösére emelkedett, majd 2008-ban – a rekordnagyságú tranzakció ellenére a leértékelődésnek köszönhetően – 215,8 milliárd dollárra zuhant. 2009 végén 382,5 milliárd dollárt tett ki.²⁵ Az EU 10, Délkelet-Európa és a FÁK államai közül 2001 óta a 2008-as év kivételével Oroszországban volt a legnagyobb a külföldi közvetlen tőkeberuházások állománya. 2008-ban a magyarországi FDI-állomány haladta meg az oroszországit.^{26; 27} A BRIC-államok közül a kínai és brazil FDI-állomány megelőzi az oroszországit, az indiai viszont jócskán lemarad mögötte.

Mindezek alapján az FDI-teljesítményt vizsgáló Inward FDI Performance Index (az adott állam részesedése a világ éves FDI-importjából osztva az adott ország részesedésével a bruttó világtermékből) Oroszországot 2009-ben már az 57. helyre sorolta, szemben a 2000-es 109. (és a 2008-as 62.) hellyel, míg az UNCTAD által komponált másik, jóval összetettebb, 12 mutatót magában foglaló index, az Inward FDI Potential Index alapján Oroszország a 2000-es 37. helyről 2007-re a 7., majd 2008-ra a 9. helyre került.²⁸

Az UNCTAD World Investment Prospects Survey című kiadványa szerint Oroszország a 2007–2009-re és a 2008–2010-re vonatkozó időszakokban a negyedik legvonzóbb célország volt, míg 2009–2011-re és 2010–2012-re az ötödik. Mind a négy BRIC-ország az első öt célország között szerepel.

²³ Åslund, Anders: *Russia's Capitalist Revolution: Why Market Reform Succeeded and Democracy Failed*. Peterson Institute for International Economics, p. 256.

²⁴ World Bank, *Russian Economic Report*, 16. sz., 2008. június, p. 5. és p. 7.

²⁵ Orosz központi bank http://www.cbr.ru/eng/statistics/print.aspx?file=credit_statistics/iip_rf_e.htm, http://www.cbr.ru/eng/statistics/print.aspx?file=credit_statistics/iip_rf_08_e.htm&pid=svs&sid=mip_RF

²⁶ UNCTAD, FDI inward stock, by region and economy, 1990-2009 http://www.unctad.org/sections/dite_dir/docs/wir2010_anxtab3.xls

²⁷ Szintén a speciális célú vállalatoknak köszönhetően.

²⁸ UNCTAD, Inward FDI Performance and Potential Index rankings, 1990–2009 http://www.unctad.org/sections/dite_dir/docs/wir2010_anxtab25.xls

2. táblázat: A külföldi közvetlen tőkebefektetések állományának alakulása a kétezres években Oroszországban a központi bank és a Roszsztat módszertana alapján, az időszak végén (Mrd USD)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
<i>Jegybank</i>						
Összesen	32,204	52,919	70,884	96,729	122,295	180,228
Részv., egyéb tul.-i részesedés, újrabef. jöv.	27,200	47,228	64,793	87,349	111,269	167,706
Egyéb tőke	5,004	5,690	6,091	9,380	11,026	12,522
<i>Roszsztat</i>						
Összesen			20,351	26,131	36,147	49,751
	2006	2007	2008	2009	2010. jún.	
<i>Jegybank</i>						
Összesen	265,873	491,052	215,756	382,476		
Részv., egyéb tul.-i részesedés, újrabef. jöv.	244,349	464,164	183,357	335,610		
Egyéb tőke	21,524	26,888	32,398	46,866		
<i>Roszsztat</i>						
Összesen	67,887	103,060	122,392	109,022	106,649	

Forrás:

– Jegybank: http://www.cbr.ru/statistics/credit_statistics/print.asp?file=iip_rf.htm
 – Roszsztat: 2002-re: http://www.akdi.ru/econom/stat02/0211_fin.htm; 2003-ra: <http://www.gks.ru/scripts/free/1c.exe?XXX03F10.5.1/030170R>; 2004-re: <http://www.gks.ru/scripts/free/1c.exe?XXX03F1.1.1.1/050200R>; 2005-re: <http://www.bre.ru/risk/27176.html>; 2006-ra: <http://www.rosinvest.com/news/270567/>; 2007-re: <http://www.rb.ru/inform/61607.html>; 2008-ra: <http://www.cri.mcx.ru/images/5769.doc>; 2009-re: http://www.gks.ru/bgd/free/b04_03/isswww.exe/stg/d04/37inv27.htm; 2010. júni-
 usra: http://www.gks.ru/bgd/free/b04_03/issWWW.exe/Stg/d04/171inw18.htm

Az UNCTAD-nál sötétebb képet vetít előre az A.T. Kearney. Az elkövetkező három évre vonatkozó közvetlen tőkeberuházások valószínűségét néző úgynevezett FDI Confidence Indexe alapján Oroszország 2010-ben a 2007-es 9. helyről a 18.-ra esett vissza a válságot megelőzően tapasztalt – a magas energiaárak által hajtott – boom végétől való aggodalmak közepette.²⁹

²⁹ *Investing in a Rebound – The 2010 A.T. Kearney FDI Confidence Index.* A.T. Kearney, 2010.

3. táblázat: A külföldi közvetlen beruházási tőke 6 legjelentősebb célországa (2007–2012)

	2007–2009	2008–2010	2009–2011	2010–2012
1.	Kína	Kína	Kína	Kína
2.	India	India	Egyesült Államok	India
3.	Egyesült Államok	Egyesült Államok	India	Brazília
4.	Oroszország	Oroszország	Brazília	Egyesült Államok
5.	Brazília	Brazília	Oroszország	Oroszország
6.	Vietnam	Vietnam	Egyesült Királyság	Mexikó

Megjegyzés: A felmérést 2007–2009-re a 2007. április és június, 2008–2010-re a 2008. április és június, 2009–2011-re a 2009. február és május, 2010–2012-re pedig a 2010. február és május között beérkezett válaszok alapján állították össze.

Forrás: A World Investment Prospects Survey (UNCTAD, New York–Geneva) egyes számai (2007–2009, 2008–2010, 2009–2011 és 2010–2012).

1.1. Fúziók és felvásárlások, zöldmezős projektek

A különböző intézmények – számbavételi módszertanuk alapján – eltérő adatokat szolgáltatnak az orosz M&A-piac alakulásáról. A számokból azonban jól látszik, hogy szemben Kínával,³⁰ Oroszországban a külföldi beruházások jelentős részét a határon átvélő M&A-ügyletek képviselik.

A Mergermarket 2005 és 2008 között 330 határon átvélő befelé irányuló M&A-ügyletet jegyzett fel Oroszországban összesen 53,9 milliárd euró értékben, amely az összes oroszországi felvásárlási és összeolvadási tranzakció 30 százalékát képviselte (értékben és darabszámban egyaránt). Az M&A boom évében, 2007-ben 97 ügyletet jelentettek be 22,4 milliárd euró értékben, míg 2008-ban 77-et 13 milliárd euróval. 2008-ban az ügyletek döntően 2008 első feléhez kötődtek (55 tranzakció 11,2 milliárd euróval). Szintén a válság tükröződik az ügyletek átlagos értékének csökkenésében, amely 2007-ben még 238 millió euró volt, 2008-ban viszont már csak 156 millió euró.³¹

³⁰ MNC Operations in Emerging Markets: Post-Crisis Adjustments of FDI Inflows in China and Russia. *SIEMS Monthly Briefing*, Skolkovo Institute for Emerging Market Studies, 2009. augusztus, p. 13.

³¹ *Deal Drivers Russia. A survey and review of Russian corporate finance activity*. CMS–Mergermarket, 2009. <http://www.mergermarket.com/pdf/Deal-Drivers-Russia-March-09.pdf>

A Mergermarkettel szemben a KPMG az Oroszországba irányuló határon átívelő M&A-ügyleteket 2007-ben 25 milliárd dollárra, 2008-ban pedig 39,2 milliárd dollárra tette, vagyis 2008-ban kiugró növekedést regisztrált. 2009-ben 7,8 milliárd dollárra esett a bejelentett tranzakciók értéke.^{32; 33}

Az UNCTAD gyűjtése szerint a határon átívelő, Oroszországban végrehajtott fúziós és felvásárlási ügyletek száma a válság alatt tovább nőtt, 2009-ben 181-ről 185-re, nettó összértéke azonban erőteljesen visszaesett: 13,5 milliárd dollárról 5,1 milliárd dollárra.³⁴ Ám így is a 6. helyen állt a világon 2009-ben.³⁵

2009-ben az első számú M&A-ügylet Oroszországban az E.ON 25 százalékos részesedésszerzése volt a Szevernyeftyegegazpromban 4,0 milliárd dollárért. Ez egyben a világon a 18. legnagyobb tranzakció volt. Ezt követte a ciprusi Wandle Holdings Ltd. részvényvásárlása a legnagyobb orosz aranytermelő vállalatban, a Poljusz Zolotóban. A ciprusi társaság azonban orosz érdekből vásárolt: az orosz parlament felsőházában helyet foglaló milliárdos Szulejman Kerimov érdekében költött 1,25 milliárd dollárt részvényekre és ADR-ekre.³⁶

Az Ernst & Young szerint Oroszországban a válság ellenére 2009-ben 19 százalékkal nőtt az FDI-projektek száma (143-ról 170-re),³⁷ viszont a 2008-asnál (12 900) mintegy 10 százalékkal kevesebb munkahelyet (11 734) hoztak létre. Az FDI-projektek száma alapján Oroszország az 5. legvonzóbb célpont volt Európában. Az európai FDI-projektek által teremtett ipari munkahelyek 12 százaléka oroszországi volt. Az európai ipari projektekben Oroszország részesedése a 2008-as 7 százalékról 9 százalékra emelkedett. A legnagyobb projekt egy 3 ezer munkahelyet teremtő autóiipari beruházás volt.³⁸

Az alábbi táblázatban az fDi Marketstől származó adatok szerinti bejelentett, valamint megvalósult zöldmezős beruházások száma található 2003-tól kezdődően, beleértve az új FDI-projektek mellett a meglévő projektek bővítését is.

³² *M&A Market in Russia in 2007*. KPMG, 2008; *M&A Market in Russia in 2008*. KPMG, 2009.

³³ A KPMG szerint az orosz M&A-piac 2009-ben 2008-hoz (122,4 milliárd dollár) képest 62 százalékkal, míg a 2007-es csúcshoz (159,4 milliárd dollár) képest 71 százalékkal, 46,1 milliárd dollárra szűkült. A 2009-es 46,1 milliárd dollár 54 százalékát tették ki a belföldi fúziók és felvásárlások, 29 százalékát a kifelé irányuló tranzakciók (határon átnyúló M&A-felvásárlások), s csak 17 százalékát az Oroszországba irányuló ügyletek (határon átnyúló M&A-értékesítések). (*M&A Market in Russia in 2009*. KPMG, 2010.)

³⁴ Hangsúlyozzuk: ezek nettó számok.

³⁵ A nettó érték: a fogadó országban (Oroszországban) lévő társaságok értékesítése a külföldi TNC-knek mínusz a külföldi leányvállalatok értékesítése a fogadó országban (Oroszországban).

³⁶ UNCTAD, Cross-border M&A deals worth over \$1 billion completed in 2009 http://www.unctad.org/sections/dite_dir/docs/wir2010_anxtab20.xls; *World Investment Report 2010*. UNCTAD, New York–Geneva, 2010, p. xxi.; *Russia & CIS Business and Financial Newswire*, 2009. július 3. http://goliath.ecnext.com/coms2/gi_0199-10917964/Kerimov-bought-almost-30-of.html

³⁷ Portfólióberuházások és M&A nélkül értendő.

³⁸ *Waking up to the new economy. Ernst & Young's 2010 European attractiveness survey*. Ernst & Young, 2010, pp. 20–21.

4. táblázat: Az Oroszországban végrehajtott határon átnyúló M&A-ügyletek

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Száma											
Oroszország	1	4	5	12	25	34	33	24	12	35	62
Világ	2 072	1 582	2 132	2 179	2 774	3 404	3 650	4 132	4 942	5 449	6 280
Nagysága (M USD)											
Oroszország	-	-	20	209	29	100	95	2417	43	312	421
Világ	98 903	21 094	48 106	43 623	91 769	112 527	142 557	180 751	406 427	630 807	905 214

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010. jan.-máj.
Száma										
Oroszország	22	43	23	52	66	101	118	181	185	103
Világ	4 368	3 114	3 004	3 683	5 004	5 747	7 018	6 425	4 239	1 802
Nagysága (M USD)										
Oroszország	1 584	1 206	6 743	4 268	-14 547	6 319	22 529	13 507	5 079	-52
Világ	429 374	248 446	182 874	227 221	462 253	625 320	1 022 725	706 543	249 732	125 211

Forrás: UNCTAD, Number of cross-border M&A sales, by region/economy of seller, 1990-May 2010, http://www.unctad.org/sections/dite_dir/docs/wir2010_anxtab11.xls; UNCTAD, Value of cross-border M&A sales, by region/economy of seller, 1990-May 2010 http://www.unctad.org/sections/dite_dir/docs/wir2010_anxtab9.xls

5. táblázat: Zöldmezős FDI-projektek száma Oroszországban 2003-tól

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010. január–április
Oroszország	426	381	513	396	381	574	399	115
Világ	9 450	10 242	10 551	12 248	12 210	16 147	13 727	4 104

Forrás: UNCTAD, Number of greenfield FDI projects, by destination, 2003–April 2010, http://www.unctad.org/sections/dite_dir/docs/wir2010_anx18.xls

Az UNCTAD „legfrissebb”, 2004-es adata szerint az Oroszországban lévő külföldi leányvállalatok száma mindössze 1176 volt. 2009-ben a világ 82 ezer transznacionális anyavállalatához 807,4 ezer külföldi leányvállalat tartozott.³⁹

2. Az FDI forrásországai

A Roszstat adatai szerint az oroszországi külföldi közvetlen tőkeberuházások legjelentősebb forrásországai Hollandia és Ciprus: 2009 végén együttesen 57 százalékkal részesedtek az FDI-állományból. A két állam kiemelt szerepe két problémára hívja fel a figyelmet: a round-tripping és a trans-shipped FDI szerepére, előbbi a visszaáramló orosz eredetű tőke miatt az FDI nagyságának a megállapítását nehezíti, utóbbi pedig a viszonylati megoszlást, a valódi forrásországot homályosítja el.

A Roszstat szerint Hollandia és Ciprus után a legnagyobb beruházó Németország: az oroszországi FDI-állomány 7,2 százalékat tudhatta magáénak. A FÁK-ból 2007–2008-ban Kazahsztán állt az élen az éves FDI alapján: rendre 75,4 és 68,6 százalékos részesedéssel.

Az orosz központi bank adatai szerint a nem pénzügyi vállalatok esetében 2007 és 2009 között az FDI 99,7 százaléka a FÁK-on túlról érkezett.⁴⁰ A legtöbb befektetést Ciprusról (24,6%), Bermudáról (14,3%), Hollandiából (11,7%), Németországból (9,7%) és a Brit Virgin-szigetektől (8,7%) rögzítették. A nem pénzügyi vállalatoknál az újrabefektetett jövedelem részesedése a 2007-es és 2008-as 45,1 százalékos részesedést követően 2009-ben 36,3 százalékra (a 2007-es 21,6 milliárd dollárt és a 2008-as 29,3 milliárd dollárt követően 2009-ben 11,1 milliárd dollárra) csökkent.⁴¹

³⁹ *World Investment Report 2009*. UNCTAD, New York–Geneva, 2009, p. 223.

⁴⁰ Állományadatok híján kumuláltak a rendelkezésre álló három év (2007: 47,9 milliárd dollár; 2008: 64,9 milliárd dollár; 2009: 30,7 milliárd dollár) adatait.

⁴¹ Orosz központi bank http://www.cbr.ru/eng/statistics/print.aspx?file=credit_statistics/inv_in-country_e.htm

Oroszország 2007 végén 2,33 százalékkal részesült az EU államainak EU-n kívüli FDI-állományából, amely jelentős növekedés a 2002 végi 0,54 százalékhöz képest. Oroszország megelőzi Indiát (0,61%) és Kínát (1,23%), de Brazília (3,11%) és Hongkong (2,78%) mögött van.⁴²

6. táblázat: Az oroszországi FDI-állomány viszonylati megoszlása 2009 végén a Roszstat adatai alapján (M USD)

	Összesen	FDI	Portfólióber.	Egyéb
Összesen	268 226	109 022	10 258	148 946
Az alábbiak együtt	222 118	84 394	9 338	128 386
Ciprus	49 128	33 547	1 835	13 746
Hollandia	48 619	29 065	4 280	15 274
Luxemburg	37 157	1 185	273	35 699
Egyesült Királyság (Nagy-Britannia)	23 585	3 625	2 327	17 633
Németország	19 226	7 834	14	11 378
Kína	10 343	939	0,0	9 404
Írország	9 212	415	5	8 792
Franciaország	8 622	2 182	29	6 411
Japán	8 301	875	3	7 423
Brit Virgin-szk.	7 925	4 727	572	2 626

Forrás: Roszstat http://www.gks.ru/bgd/free/b04_03/isswww.exe/stg/d04/37inv27.htm

⁴² Hunya, Gábor-Stöllinger, Roman: Foreign Direct Investment Flows between the EU and the BRICs. *wiiw Research Report*, 358. sz., 2009. december, p. 4.

7. táblázat: Az éves FDI főbb forrásországai a FÁK-kal együtt a Roszsztat adatai alapján (M USD)

	2000		2005		2006		2007		2008	
	Összesen	4 429	Összesen	13 072	Összesen	13 678	Összesen	27 797	Összesen	27 027
USA		1 241	Hollandia	7 125	Hollandia	3 900	Hollandia	13 669	Ciprus	6 542
Ciprus		678	Ciprus	1 529	Ciprus	3 788	Ciprus	6 280	Hollandia	5 496
Hollandia		610	Egy. Kir. (Nagy-Br.)	617	Brit Virgin-szk.	979	Németország	1 123	Németország	3 560
Németország		341	Németo.	551	Németország	634	Franciaország	663	Brit Virgin-szk.	2 002
Egy. Kir. (Nagy-Br.)		262	Franciaország	513	Egy. Kir. (Nagy-Br.)	563	Brit Virgin-szk.	658	Egy. Kir. (Nagy-Br.)	1 210
Svédország		257	USA	380	USA	393	Egy. Kir. (Nagy-Br.)	515	Franciaország	879
Svájc		115	Svájc	308	Franciaország	343	USA	277	Luxemburg	366
Japán		107	Ausztria	261	Luxemburg	257	Luxemburg	165	USA	322
Franciaország		97	Brit Virgin-szk.	223	Svájc	225	Svájc	157	Svájc	285
Ausztria		22	Luxemburg	184	Kazahsztán	16	Írország	150	Írország	215

Forrás: *Investyicij v Roszszii 2009*, Roszsztat, Moszkva, 2009.

8. táblázat: Éves FDI a FÁK-ból Oroszországba a Roszstat adatai alapján

	2000	2005	2006	2007	2008	2000	2005	2006	2007	2008
	EUSD					%				
Összesen	7 340	70 267	59 368	198 470	151 677	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Azerbajdzsán	14	40 707	10 575	512	136	0,19	57,93	17,81	0,26	0,09
Örményország	5	3 681	124	206	2 093	0,07	5,24	0,21	0,10	1,38
Fehéroroszország	187	10 770	23 942	18 468	15 519	2,55	15,33	40,33	9,31	10,23
Grúzia	6	196	31	1	1	0,08	0,28	0,05	0,00	0,00
Kazahsztán	388	8 917	15 877	149 566	104 101	5,29	12,69	26,74	75,36	68,63
Kirgizisztán	14	196	4 203	551	21 332	0,19	0,28	7,08	0,28	14,06
Moldova	721	128	422	4 785	463	9,82	0,18	0,71	2,41	0,31
Tádzsikisztán	6	1	1	16	39	0,08	0,00	0,00	0,01	0,03
Türkmenisztán	0,4	-	-	1	134	0,01	-	-	0,00	0,09
Üzbegisztán	273	1 196	379	536	1 128	3,72	1,70	0,64	0,27	0,74
Ukrajna	5 726	4 475	3 814	23 829	6 731	78,01	6,37	6,42	12,01	4,44

Forrás: Investyicij v Rossziji 2009. Roszstat, Moszkva, 2009.

3. Az FDI területi megoszlása

A külföldi közvetlen befektetések térbeli koncentrációja meglehetősen erős Oroszországban. A Roszstat adatai szerint 2008-ban a külföldi közvetlen tőkeberuházások mintegy 64 százaléka öt szubjektumban valósult meg (a 83 szubjektum közül): Moszkvában (31,86%), Szahalin megyében (11,84%), Moszkva megyében (8,30%), Cseljabinszk megyében (7,00%) és Szentpéterváron (5,08%). Az első tíz szubjektum részesedése több mint 75 százalékot tett ki.

Számításaink szerint az 1995 és 2008 közötti időszakban a kumulált FDI értéke 127,6 milliárd dollárt tett ki, amelynek 50,5 százaléka a Központi Szövetségi Körzetben, 19,7 százaléka a Távol-keleti Szövetségi Körzetben, 8,9 százaléka az Északnyugati Szövetségi Körzetben, 6,0 százaléka a Szibériai Szövetségi Körzetben, 5,5 százaléka az Uráli Szövetségi Körzetben, 5,0 százaléka a Volgamenti Szövetségi Körzetben, 4,4 százaléka pedig a Déli Szövetségi Körzetben összpontosult. Az első tíz szubjektum 80,1 százalékkal részesedett a kumulált FDI-ból.⁴³ Moszkva részesedése 36,9 százalékot ért el, Szahalin megye 17,6 százalékot, Moszkva megye 8,7 százalékot, Szentpétervár 3,5 százalékot, Omszk megye 2,7 százalékot, Krasznodar kraj 2,6 százalékot, Tyumeny megye 2,4 százalékot, Cseljabinszk megye és Leningrád megye 2,1-2,1 százalékot, Tatársztán 1,3 százalékot. Egy százalék feletti részesedést ért el még Szamara megye (1,09%), Tomszk megye (1,04%) és Lipeck megye (1,03%).⁴⁴

2004 februárjában egy több mint ezer oldalas kereskedelmi és befektetési tájékoztató jelent meg Oroszországban, amely részletesen elemezte a föderáció akkor 89 szubjektumának lehetőségeit.⁴⁵

4. A befektetések ágazati megoszlása

A kilencvenes években a legvonzóbb befektetési célpont az élelmiszeripar volt (1995-ben 12,4, 1996-ban 24,2, 1997-ben 9,5, 1998-ban 35,5, 1999-ben 22,6%-kal), de a kereskedelem és vendéglátás szintén jelentős részesedéssel bírt. 1999 és 2001 között a szállítás meghatározó mértékben részesült a külföldi közvetlen tőkeberuházásokból. A fűtőanyag-szektor, azon belül is az olajtermelés az 1999-es év kivételével csak 2003-tól kapott kiemelkedő vagy vezető szerepet. 2007-ben az összes külföldi közvetlen tőkeberuházás majdnem fele az energiahordozó-bányászatban valósult meg.⁴⁶

⁴³ Minekután nem állt rendelkezésünkre állományadat, az éves FDI-adatok kumulálásával vizsgáltuk meg az FDI területi megoszlását.

⁴⁴ *Invesztyicii v Rosszii*. Goszkomsztat Rosszii, Moszkva, 2001; *Invesztyicii v Rosszii 2005*. Roszstat, Moszkva, 2005; *Invesztyicii v Rosszii 2009*. Roszstat, Moszkva, 2009.

⁴⁵ Czákó Veronika–Bilek Péter–Ludvig Zsuzsa–Weiner Csaba: *A FÁK-országok növekedési lehetőségei és hatása a magyar gazdaságra, vállalati szektorra*. ICEG Európai Központ, Bp., 2004. október.

⁴⁶ *Invesztyicii v Rosszii*. Goszkomsztat Rosszii, Moszkva, 2001; *Invesztyicii v Rosszii 2005*. Roszstat, Moszkva, 2005; *Invesztyicii v Rosszii 2009*. Roszstat, Moszkva, 2009.

2008-ban a legjelentősebb ágazatok az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás (18,66%), az energiahordozó-bányászat (17,19%), a nagy- és kiskereskedelem, javítás (14,78%), a villamosenergia-ipar, gáz- és vízellátás (8,63%) és a pénzügyi tevékenység (6,34%) voltak.

9. táblázat: Az éves FDI ágazatonkénti megoszlása

	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008
	M USD				%			
Összesen	13 072	13 678	27 797	27 027	100,00	100,00	100,00	100,00
Mezőgazdaság, vadászat, erdőgazdálkodás	118	190	224	503	0,90	1,39	0,81	1,86
Halászat	1	4	26	2	0,01	0,03	0,09	0,01
Bányászat, kitermelőipar	4 012	4 521	13 933	4 979	30,69	33,05	50,12	18,42
– Energiahordozók bányászata	3 913	4 313	13 670	4 645	29,93	31,53	49,18	17,19
– Egyéb ásványbányászat	99	208	263	334	0,76	1,52	0,95	1,24
Feldolgozóipar	6 028	2 602	4 101	5 918	46,11	19,02	14,75	21,90
– Élelmiszer, ital, dohánytermékek gyártása	550	629	1 147	1 060	4,21	4,60	4,13	3,92
– Textilia és ruházati termék gyártása	19	8	49	40	0,15	0,06	0,18	0,15
– Bőr, bőrtermék, lábbeli gyártása	10	2	0,2	0,2	0,08	0,01	0,00	0,00
– Fafeldolgozás és faipari termékek gyártása	329	296	234	566	2,52	2,16	0,84	2,09
– Cellulóz- és papírgyártás; kiadói és nyomdai tevékenység	95	81	178	559	0,73	0,59	0,64	2,07
– Kocszgyártás, kőolaj-feldolgozás	3 555	7	21	15	27,20	0,05	0,08	0,06
– Vegyipar	229	282	371	324	1,75	2,06	1,33	1,20

9. táblázat folytatása

	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008
	M USD				%			
- Gumi, műanyag-termék gyártása	154	208	273	296	1,18	1,52	0,98	1,10
- Nemfém ásványi termék gyártása	397	481	550	814	3,04	3,52	1,98	3,01
- Fémalapanyag, fémfeldolgozási termék gyártása	173	221	565	782	1,32	1,62	2,03	2,89
- Gép, berendezés gyártása	166	127	77	197	1,27	0,93	0,28	0,73
- Villamos gép, műszer gyártása	71	34	118	258	0,54	0,25	0,42	0,95
- Járműgyártás	217	172	353	893	1,66	1,26	1,27	3,30
Villamosenergia-ipar, gáz- és vízellátás	149	50	152	2 332	1,14	0,37	0,55	8,63
Építőipar	117	271	891	958	0,90	1,98	3,21	3,54
Nagy- és kiskereskedelem; gépjármű, motorkerékpár, háztartási és személyes cikkek javítása	767	840	3 256	3 994	5,87	6,14	11,71	14,78
- Gépjármű- és motorkerékpár-kereskedelem, karbantartásuk és javításuk	13	81	318	1213	0,10	0,59	1,14	4,49
- Nagykereskedelem, beleértve az ügynökön keresztüli kereskedelmet is, gépjármű- és motorkerékpár-kereskedelem nélkül	636	590	2 729	1 515	4,87	4,31	9,82	5,61

9. táblázat folytatása

	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008
	M USD				%			
– Kiskereskedelem, gépjármű- és motorkerékpár-kereskedelem nélkül; háztartási és személyes cikkek javítása	118	169	209	1 266	0,90	1,24	0,75	4,68
Szállodaipar, vendéglátás	21	21	49	72	0,16	0,15	0,18	0,27
Szállítás, hírközlés	245	379	591	1 282	1,87	2,77	2,13	4,74
– Hírközlés	54	159	327	126	0,41	1,16	1,18	0,47
Pénzügyi tevékenység	589	1 502	1 123	1 713	4,51	10,98	4,04	6,34
Ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás	930	3 210	3 273	5 043	7,11	23,47	11,77	18,66
Közigazgatás, védelem, köt. társadalombiztosítás	0,0	1	3	–	0,00	0,01	0,01	–
Oktatás	0,1	1	3	0,0	0,00	0,01	0,01	0,00
Egészségügy, szociális ellátás	12	26	32	19	0,09	0,19	0,12	0,07
Egyéb közösségi, szoc. és személyi szolgáltatás	83	60	140	212	0,63	0,44	0,50	0,78

Forrás: *Investyicii v Rosszii 2009*. Roszstat, Moskva, 2009.

4.1. Villamosenergia-ipar

A villamosenergia-ipari külföldi közvetlen beruházások a JeESz Roszsi monópólium feldarabolásához és értékesítéséhez kötődnek, amelynek során a német E.ON, az olasz Enel és a finn Fortum szerzett pozíciókat. A JeESz Roszsiit 2008. június végi megszűnéséig vezető *Anatolij Csubajsz* (az oroszországi privatizáció atyja, ma a nanotechnológiáért felelős Rosznano állami korporáció vezérigazga-

tója) már 2008 májusában azt hangsúlyozta, hogy a termelői kapacitás 10 százaléka európai cégek kezében van, és ha a víz- és az atomenergiát nem veszik figyelembe, akkor 20 százalékos a részesedésük.⁴⁷

4.2. Olaj- és gázszektor

Az energiahordozó-bányászatban a külföldi befektetések jellemzően az olajtermelésbe mentek. Az olaj- és gázárak 2003 utáni felfutása ösztönzőleg hatott a külföldi társaságokra, az orosz állam azonban a kitermelési adóval és különösen az exportvámval erőteljesen megsarcolja az olajtársaságokat. Jóllehet a 2003-ban, majd a 2009-ben elfogadott energiastratégia hatalmas beruházásigényt rögzített, a külföldi tőkeberuházásokkal nem minden áron számolnak. Ez nemcsak a beruházások korlátozásáról szóló törvényekből és a jogbiztonságot sértő lépésekből látszik, hanem például a Gazprom hozzáállásán is, amely a külföld folyamatos kétkedése ellenére egyedül fogott bele a Jamal-félsziget kulcsprojektjébe.

Mindezek ellenére a jelentősebb olaj- és gázipari társaságok mindegyike részt kívánt magának Oroszországban.⁴⁸ Míg a Gazprom arra törekszik, hogy közvetlenül is elérje a külföldi végfogyasztókat, addig az európai cégek az oroszországi gáztermelésben vennének részt: a Gazpromhoz hasonlóan az egész vertikumot ellenőrizni akarják. A német Wintershall és E.ON a Juzsno-Russzkoje mező fejlesztéséért felelős Szevernyeftjegazpromban lehetett a Gazprom partnere. A Wintershall emellett az Urengojzskoje mező acsimov rétegének a kitermelésében is részt vesz. A Total és a Statoil társaságoknak a Stokman-projekten kívül az olajtermelésben is részük van: a Harjaga olajmező termelésmegosztási projektjében. A Total (és a Shell) ezeken túl helyet szeretne magának a Jamal-félszigetre tervezett LNG (cseppfolyósított földgáz) -projektben.⁴⁹ A Statoil töltőállomásai ugyancsak megtalálhatók Oroszországban.⁵⁰

Az olasz ENI és az Enel szintén jelen van Oroszországban. Az ENI 2009-ben értékesítette a Gazprom Nyefty olajtársaságban lévő 20 százalékos részesedését a Gazpromnak vételi opció keretében 3,07 milliárd euróért. Ugyancsak a vételi opciót hívta le a Gazprom, amikor az ENI és az Enel 60-40 százalékos közös vállalatából, a SzeverEnyergijából (korábban: Eninyeftjegaz) 51 százalékot szerzett. A Gazprom Nyefty 20 százalékát az Eninyeftjegaz egy 2007. áprilisi árverésen nyerte el a Jukosztól, más vagyoneszközökkel egyetemben. A Gazprom Nyefty a

⁴⁷ *BruxInfo*, 2008. május 19. http://www.bruxinfo.eu/index.php?lap=dokument/dokument&dok_id=23914; *Energising Russia, connecting Europe: electricity sector liberalisation and security of supply. Events Reports*, European Policy Centre, 2008. május 15. http://www.epc.eu/events_rep_details.php?cat_id=6&pub_id=906&year=2008

⁴⁸ Volgina, N. A.: *Zarubezsnyje TNK v nyeftjegazovom szektore Rosszii. Vesztnyik Tomszkovo goszudarsztvoennovo unyiversityeta*, 329. sz., 2009. december, pp. 155–159.

⁴⁹ *Reuters*, 2010. július 16. <http://www.reuters.com/article/idUSLDE66F0DF20100716>

⁵⁰ Statoil <http://www.statoil.ru/statoilru/svg03639.nsf/UNID/598cad075985b833c125747200416e25?OpenDocument>

közelmúltban vett ellenőrzést az Oroszországban tevékenykedő Sibir Energy olajtársaságban is.

A ConocoPhillipsnek a Lukoil-részesedésén kívül a Lukoillal és a Rosznyefttyel is van közös vállalata.⁵¹ A Lukoillal a Narjanmarnyeftjegaz,⁵² a Rosznyefttyel a Poljarnoje Szijanyije.⁵³ A Poljarnoje Szijanyije (Rosznyefttye: 50%; ConocoPhillips: 50%) és a Narjanmarnyeftjegaz (Lukoil: 70%; ConocoPhillips: 30%) egyaránt a Tyiman-Pecsora régióban folytat olajtermelést. A Lukoillal kötött partnerség nem hozta meg az áttörést a ConocoPhillips számára, a Juzsno-Hilcsujuszkoje mező fejlesztéséért felelős Narjanmarnyeftjegazt nem kísérték újabb projektek.⁵⁴

A másik amerikai társaság, a Chevron a közelmúltban, 2008-ban szállt ki a Gazprom Nyefttyel közös vállalatából, a Szevernaja tajga Nyefttyegazból, amelynek két mezőre volt licence.⁵⁵ A Chevron több más nyugati társasággal (Shell, ExxonMobil, ENI, BG Group stb.) együtt részvényese a kazahsztáni Tengizből az oroszországi Novorosszjiszka menő olajvezetéknek, a Kaszpi Csővezeték-konzorciumnak.⁵⁶

A kínai társaságok oroszországi partnere a Rosznyefttye. A közepes méretű olajtermelőnek tekinthető Udmurtnyefttye a Sinopec és a Rosznyefttye érdekeltsége.⁵⁷ A Rosznyefttye (74,9%) és a Sinopec (25,1%) ezen kívül a Szahalin-3-hoz tartozó Venyinszkij blokkban végez kutatási tevékenységet.⁵⁸ A kínai CNPC és a Rosznyefttye 2006 októberében hozta létre a Vostok Energy társaságot, amely 2007-ben kutatási licencekhez jutott Kelet-Szibériában.⁵⁹

A japánok a termelésmegosztás Szahalin-1 és Szahalin-2 projektben egyaránt részt vesznek. A Szahalin-1-ben a japán Sakhalin Oil and Gas Development Co. (Sodeco) 30 százalékos részesedéssel bír. Partnerei az (operátor) Exxon Neftegas Limited (30%), a Rosznyefttye két leányvállalata (20%) és az indiai „Oil and Natural Gas Corporation Limited”-hez tartozó ONGC Videsh Ltd. (20%). A Szahalin-2-ben a japánokat a Mitsui (12,5%) és a Mitsubishi (10%) leányvállalatai képviselik. A társak a Gazprom és a Shell rendre 50 százalék plusz egy, illetve 27,5 százalék mínusz egy részvény részesedéssel.

⁵¹ A ConocoPhillips 2010-ben kezdett megválni a közel 20 százalékos Lukoil-részesedésétől.

⁵² ConocoPhillips <http://www.conocophillips.ru/RU/project-russia/naryanmarneftgas/Pages/index.aspx>

⁵³ Rosznyefttye http://www.rosneft.ru/Upstream/ProductionAndDevelopment/timano-pechora/polar_lights/

⁵⁴ *BarentsObserver.com*, 2010. március 25. <http://www.barentsobserver.com/index.php?id=4763257&xxforceredir=1&noredir=1>

⁵⁵ *Nyefttye i Kapital*, 2009. február 16. http://www.oilcapital.ru/news/2009/02/160958_136053.shtml

⁵⁶ Caspian Pipeline Consortium <http://www.cpc.ru/portal/alias!press/lang!en-US/tabID!3360/DesktopDefault.aspx>

⁵⁷ Rosznyefttye http://www.rosneft.com/Upstream/ProductionAndDevelopment/central_russia/udmurtneft/

⁵⁸ Rosznyefttye http://www.rosneft.com/Upstream/Exploration/russia_far_east/sakhalin-3/

⁵⁹ CNPC http://www.cnpc.com.cn/NR/exeres/E76314DC-93FB-43D1-BCB4-0B0A041A43EB.htm?NRMODE=Unpublished&wbc_purpose=Basic&WBCMODE=PresentationUnpublished

Az említett ONGC az angliai székhelyű, Oroszországban tevékenykedő Imperial Energyt 2009 elején 2,1 milliárd dollárért vásárolta fel. Ezzel az indiai cég a Szahalin-1 után megtette a következő lépést az oroszországi terjeszkedésében.⁶⁰

A Shell a Szahalin-2-n (és a Kaszpi Csővezeték-konzorciumon) kívül jelen van a Szalim olajmezőcsoport projektjében, továbbá töltőállomásokkal is rendelkezik (igaz, mindössze 70-nel). A Shell 2009 nyarán kezdett neki egy kenőanyaggyártó üzem építésének Oroszországban.⁶¹

A BP a vertikálisan integrált TNK-BP olajtársaságban az orosz milliárdosok partnere. A BP (49%) és a Rosznyefty (51%) a Szahalin-5 projekten belül a Vosztocsno-Smidtovszkij és a Kajganszko-Vaszjukanszkij blokkokban végez kutatásokat,⁶² a Szahalin-4-ben a Zapadno-Smidtovszkij blokkot viszont a BP (49%) és a Rosznyefty (51%) a sikertelen kutatások után 2009-ben feladta.⁶³

Az OMV 2010 szeptemberében jelentette be, hogy befejezte a kutatási tevékenységét Oroszországban.⁶⁴

4.3. Feldolgozóipar

A feldolgozóiparon belül az élelmiszer, ital, dohánytermékek gyártása a legjelentősebb ágazat.

A multinacionális társaságok az orosz fogyasztási szektor számos szegmensében már vagy piacvezetők, vagy jelentős tényezők. Az élelmiszer- és itálágazatot olyan társaságok dominálják, mint a Danone, a Carlsberg, a Nestlé, a Mars, a Pepsi és a Coca-Cola. A testápolási, kozmetikai és háztartási termékek piacának szereplői között van az Unilever, a Procter & Gamble, a L'Oreal, az Oriflame, az Avon, a Mary Kay és a Henkel.⁶⁵ Az Unilever 2009-ben vásárolta fel a ketchup-termékek terén vezető Baltimor Holdingot.⁶⁶

⁶⁰ MNC Operations in Emerging Markets: Post-Crisis Adjustments of FDI Inflows in China and Russia. *SIEMS Monthly Briefing*, Skolkovo Institute for Emerging Market Studies, 2009. augusztus; *Russia Beyond the Headlines*, 2009. március 25. http://rbth.ru/articles/2009/03/25/250309_ongc.html; *Reuters*, 2010. szeptember 21. <http://in.reuters.com/article/idINIndia-51634020100921>

⁶¹ *Shell – Media releases*, 2009. augusztus 31. http://www.shell.com/home/content/media/news_and_media_releases/archive/2009/lubricants_blending_plant_russia_31082009.html

⁶² Rosznyefty http://www.rosneft.com/Upstream/Exploration/russia_far_east/sakhalin-5/

⁶³ Popova, Nadia: Shell Welcomes Putin's Sakhalin Offer. *The Moscow Times*, 2009. június 29.; *UPI*, 2009. március 3. http://www.upi.com/Energy_Resources/2009/03/03/BP-Rosneft-back-out-of-Sakhalin-4/UPI-76471236092896/

⁶⁴ *Bloomberg*, 2010. szeptember 3. <http://www.bloomberg.com/news/2010-09-03/omv-exits-russian-oil-assets-sells-field-exploration-licenses-to-partner.html>

⁶⁵ *Doing business and investing in the Russian Federation 2009*. PricewaterhouseCoopers Russia, 2009. p. 10.

⁶⁶ *Unilever – Press releases*, 2009. július 3. <http://www.unilever.com/mediacentre/pressreleases/2009/UnileverclosesacquisitionofBaltimorsaucebusiness.aspx>; MNC Operations in Emerging Markets: Post-Crisis Adjustments of FDI Inflows in China and Russia. *SIEMS Monthly Briefing*, Skolkovo Institute for Emerging Market Studies, 2009. augusztus.

4.3.1. Autógyártás

Bár az oroszországi külföldi közvetlen tőkebefektetésekben a járműgyártás részesedése nem jelentős – 2008-ban 3,3 százalékra rúgott, míg a megelőző három évben 1,5 százalék körül mozgott –, az autógyártásban évről évre látványosan nő a külföldi tőke szerepe.

A külföldi személygépkocsi-márkák részesedése az oroszországi autógyártásban 2009-ben már 47 százalékot ért el a 2005-ös 15 százalékos,⁶⁷ a 2007-es 35 százalékos és a 2008-as 40 százalékos részarányt követően. Az Oroszországban gyártott külföldi személygépkocsi-márkák aránya az oroszországi értékesítésben 2007-ben 19, 2008-ban 21, 2009-ben 17 százalékra rúgott. 2009-ben az orosz márkák részesedése 32 százalékot tett ki, az importé 51 százalékot. A haszongépjármű-gyártásban a külföldi márkák részesedése jóval alacsonyabb: 2007-ben 4, 2008-ban 12, 2009-ben 11 százalékot képviselt.⁶⁸

2007-ben az oroszországi autógyártásban a legjelentősebb külföldi márka a Chevrolet (Opel Antara, Chevrolet Captiva), a Hyundai, a Renault, a Ford, a KIA és a Chery volt.⁶⁹

A válság rendkívül megviselte az oroszországi autógyártást. Az AvtoVAZ szert 2009-ben 59,8 százalékkal (722 400-ra) zuhant, ezzel 1972 óta nem volt ilyen gyenge év.⁷⁰ Az új személygépkocsik és könnyű haszongépjárművek oroszországi értékesítése 49 százalékkal esett vissza 2009-ben.⁷¹ A 2010. március 8-án elindult roncsprémiumprogram – amelyben legalább 10 éves autó adható le – azonban azonnal éreztette hatását.

A válság ellenére olyan nagy külföldi autógyártók, mint a Nissan, a Toyota, a GM, a Volkswagen és a Daimler elkötelezettségüket mutatták az orosz piac iránt. Az Isuzu és a Suzuki viszont 2008-ban felfüggesztette a tervezett beruházását Oroszországban.⁷²

A Szovjetunióban az autóipar vertikálisan integrált volt, három bázissal: Nyizsnij Novgorod (GAZ), Togliatti (AvtoVAZ) és Nabereznije Cselni (Kamaz).⁷³

⁶⁷ *Automotive market in Russia and the CIS. Industry overview.* Ernst & Young, 2008.

⁶⁸ *Automotive market in Russia and the CIS. Industry overview.* Ernst & Young, 2010. február.

⁶⁹ *Automotive market in Russia and the CIS. Industry overview.* Ernst & Young, 2008; Izhevsk Automobile Plant. Company profile. Izhevsk, 2009. december 22. <http://www.izh-auto.ru/downloads/ervlet?d=c&fileName=Presentation%20IzhAvto%20ENG.pdf>; Automobile assembly & engine production plants in Europe. ACEA, 2010. május. http://www.acea.be/images/uploads/files/20100517_PA_Plants_A4_May2010_BY_COUNTRY.pdf

⁷⁰ Auto Industry Hits Nadir. *The Moscow Times*, 2010. március 16.

⁷¹ *Association of European Businesses in the Russian Federation – Press Release*, 2010. január 14. http://www.aebrus.ru/application/views/aebrus/files/press_releases_files/AEB_pr_09_08_eng_file_releases_2010_01_14_16_14_27.pdf

⁷² MNC Operations in Emerging Markets: Post-Crisis Adjustments of FDI Inflows in China and Russia. *SIEMS Monthly Briefing*, Skolkovo Institute for Emerging Market Studies, 2009. augusztus.

⁷³ *The Emerging Component Market in Russia: The Russian Automotive Industry and the PricewaterhouseCoopers Automotive Component Suppliers Database.* PricewaterhouseCoopers, 2008, p. 8.

Oroszországban ma öt fő termelési klaszter van: Kalinyingrád; Szentpétervár; Nyizsnij Novgorod; „Nagy-Moszkva” és Kaluga; valamint Togliatti és Szamara.⁷⁴

Az autógyártásban végbement változások terjeszkedési lehetőséget jelentettek az autóiipari beszállítóknak. Több külföldi alkatrészgyártó élt is ezzel, köztük a Nokian, a Bosch és a Johnson Controls. A különleges gazdasági övezetek (KGÖ) létesítésével a kormány is megerősítette támogató szándékát, az Alabugai KGÖ például specifikusan a külföldi alkatrészgyártókat célozta meg. Számos külföldi autógyártó kötött az orosz kormánnyal befektetési egyezményt, és egyezett meg abban, hogy az importált alkatrészek értékét hét év alatt harmadával csökkenti.⁷⁵

4.4. Pénzügyi szolgáltatások

2010. augusztus végén a regisztrált hitelintézetek száma Oroszországban 1158 volt, ebből a bankoké 1097. Az 1158 hitelintézet közül 220 működött külföldi tőkével: 82 teljesen, 25 több mint 50 százalékban volt külföldi tulajdonú.⁷⁶ 2000 végén a külföldi tőkével működő hitelintézetek száma még csak 130-ra rúgott, ebből 22 100 százalékban, 11 pedig legalább 50 százalékban volt külföldi tulajdonú.⁷⁷ Fontos tudni, hogy a külföldi hitelintézetek Oroszországban csak leánybank útján nyújthatnak szolgáltatást, fióktelep létrehozásával nem.

Az állam az orosz bankrendszer jelentős részét ellenőrzi: az orosz belföldi hitelpiac majdnem fele az állami kontroll alatt lévő bankok kezében van, a 10 legnagyobb bank közül 6 állami ellenőrzésű. A másik 4-ből 2 külföldi tulajdonú (UniCredit Bank, Raiffeisenbank), 2 pedig belföldi magántulajdonú. A külföldi bankok az eszközök mintegy negyedét adják. A bankrendszert három állami ellenőrzésű bank, a Szberbank, a VTB („Bank VTB”, korábban: Vnyestorgbank) és a Gazprombank dominálja. A Szberbank már a válságkezelő intézkedések meghozatala előtt is de facto állami garanciával bírt, s a lakossági betétek mintegy felét kezelte. A VTB és a Gazprombank elsősorban a vállalati szektorra fókuszál.⁷⁸

⁷⁴ *Winning the BRIC Auto Markets: Achieving Deep Localization in Brazil, Russia, India, and China.* The Boston Consulting Group, 2010. január, p. 16. és p. 32.

⁷⁵ *The Emerging Component Market in Russia: The Russian Automotive Industry and the PricewaterhouseCoopers Automotive Component Suppliers Database.* PricewaterhouseCoopers, 2008, p. 7.

⁷⁶ Orosz központi bank http://www.cbr.ru/eng/statistics/print.aspx?file=bank_system/inform_10_e.htm&pid=pdko&sid=inr_licko

⁷⁷ Orosz központi bank http://www.cbr.ru/eng/statistics/print.aspx?file=bank_system/inform_01_e.htm&pid=pdko&sid=inr_licko

⁷⁸ *BOFIT Focus/Opinion – Expert view*, 2008/5. sz., 2008. szeptember 26. <http://www.bof.fi/NR/rdonlyres/853B34A7-A565-4397-96B2-33F6342317F3/0/focus0508e.pdf>; *Bulletin of Banking Statistics*, The Central Bank of the Russian Federation, 2009/1. sz., p. 93. <http://www.cbr.ru/eng/publ/BBS/Bbs0901e.pdf>

A válság alatt a külföldi befektetők érdeklődése nem lankadt Oroszország iránt. A válság elején, 2008. szeptemberben jelentette be a Deutsche Bank, hogy megveszi az orosz UFG Asset Managementhez (UFG AM) tartozó UFG Invest 40 százalékát. A maradék 60 százalékra opciót szerzett.⁷⁹ Az UFG-t, amelytől az UFG AM-et 2003-ban választották le, már 2006-ban megszerezte a Deutsche Bank.⁸⁰ A Société Générale 2008 novemberében megerősítette, hogy folytatja oroszországi terjeszkedését. Szintén 2008 novemberében a KMB Bank (ma Bank Intesa) azt közölte, hogy növeli fiókjai számát.⁸¹

Az Aviva brit biztosítótársaság 2009-ben a legnagyobb külföldi nyugdíjalap lett Oroszországban, miután megvette az ING üzletágát.⁸² Az Aviva 2006-ban kezdte meg a tevékenységét Oroszországban.⁸³

A bankokkal szemben a biztosítótársaságoknál a külföldi befektetők részese-
d sszerz s t 49 százalékban korlátozzák be.⁸⁴

4.5. Kis- és nagykereskedelem

Az orosz kiskereskedelmi piacon egyelőre korlátozott számú multinacionális szereplő van jelen. M g Kínában egyre intenzívebb versenyt támasztanak olyan globális játékosok, mint a Wal-Mart, a Carrefour és a Tesco, addig Oroszországban e három lánc egyetlen üzlettel sem rendelkezik. Jóllehet számos nemzetközi lánc vetette már meg a lábát az élelmiszerpiacon (Auchan, Carrefour, Metro, Rewe)  s azon kívül (IKEA, OBI, Leroy Merlin, Castorama) is.⁸⁵ Az  lelmiszerkiskereskedelemben csak a Metr nak, az Auchannak és a Rewe Groupnak van jelent s pozíciója. A piac konszolidációját a piacvezető orosz X5 hajtja.⁸⁶ A

⁷⁹ Deutsche Bank – Press Releases, 2008. szeptember 11. http://www.deutsche-bank.de/presse/en/content/press_releases_2008_4066.htm; UFG Asset Management <http://www.ufggroup.com/about/achievements/>

⁸⁰ Deutsche Bank – Press Releases, 2005. december 5. http://www.deutsche-bank.de/presse/en/content/press_releases_2005_2804.htm; UFG Asset Management, Russia Investor Trip: 12–14 May, 2010. http://www.ufggroup.com/upload/UFG_Russia_Investor_Trip_May_2010_2.pdf

⁸¹ MNC Operations in Emerging Markets: Post-Crisis Adjustments of FDI Inflows in China and Russia. *SIEMS Monthly Briefing*, Skolkovo Institute for Emerging Market Studies, 2009. augusztus.

⁸² Aviva <http://www.aviva.com/about-us/aviva-worldwide/europe/russia/>; MNC Operations in Emerging Markets: Post-Crisis Adjustments of FDI Inflows in China and Russia. *SIEMS Monthly Briefing*, Skolkovo Institute for Emerging Market Studies, 2009. augusztus.

⁸³ Aviva http://www.aviva.hu/magunkrol/aviva_csoport/angol_vilageceg/

⁸⁴ Russia. Office of the U.S. Trade Representative, 2010, p. 7. http://www.ustr.gov/sites/default/files/uploads/reports/2010/NTE/2010_NTE_Russia_final.pdf

⁸⁵ *Doing business and investing in the Russian Federation 2009*. PricewaterhouseCoopers Russia, 2009, p. 9.; Reuters, 2010. m jus 12. <http://www.reuters.com/article/idUSTRE64B3XL20100512>; *Bloomberg Businessweek*, 2009. október 23. http://www.businessweek.com/globalbiz/content/oct2009/gb20091023_414708.htm

⁸⁶ *Russia & CIS Express* (Quarterly bulletin from PwC's Russia & CIS Business Centre), 2009.  sz. http://www.pwc.co.uk/pdf/russia_and_cis_express_autumn_2009.pdf

Carrefour a válság alatt 2009 júniusában nyitotta meg az első hipermarketjét Oroszországban, ám röviddel azután a kivonulás mellett döntött.⁸⁷ A Wal-Mart és a Tesco már jó ideje figyeli az orosz piacot.

5. Motivációk

Az oroszországi makrogazdasági stabilitás, a költségvetés és a külső adósság menedzselése, a hatalmas devizatartalékok felhalmozása érdemben javította a befektetői klímát. Az olaj- és (így) a gázárak megugrása közvetve és közvetlenül is meghatározó szerepet játszott az oroszországi tőkeberuházások felütésében. Az állam által kezdeményezett infrastruktúraprojekteknek szintén hatásuk volt a külföldi tőkebefektetések növekedésére.⁸⁸ Fontos tény, hogy általánosságban véve Oroszországban a befektetés megtérülése (*return on investment*) magasabb, mint más fejlődő államokban.⁸⁹

Újabb lehetőséget jelenthet a tervezett privatizáció, amelyet a költségvetés hiánya menetrendszerűen vetett fel Oroszországban. A kormány elvileg számít a külföldi társaságokra is, a privatizáció azonban nem csak a pénzről szól, hanem a gazdasági szerkezet befolyásolásáról is.⁹⁰

A World Investment Prospects Survey szerint az oroszországi külföldi tőkeberuházásokat a piachoz kapcsolódó tényezők motiválják a leginkább. A 2009-ben végzett, 2009–2011-re vonatkozó felmérése szerint a fő lokációs kritériumok: a helyi piac mérete és bővülése (31-31%), a beszállítók és partnerek jelenléte (11%), a nemzetközi/regionális piacokhoz való hozzáférhetőség (9%) és a versenytársak követése (7%). Elenyésző szerepe van ezekhez képest a természeti erőforrásokhoz való hozzáférésnek (3%), a különféle ösztönzőknek (3%), az olcsó munkaerőnek (2%), a képzett munkaerőnek (1%), az infrastruktúra minőségének (1%), valamint a stabil és üzletbarát környezetnek (1%).

Az orosz befektetési klímáról az üzleti felsővezetőknek sokkal jobb benyomásuk van, mint ami a nyugati médiából árad.⁹¹

⁸⁷ MNC Operations in Emerging Markets: Post-Crisis Adjustments of FDI Inflows in China and Russia. *SIEMS Monthly Briefing*, Skolkovo Institute for Emerging Market Studies, 2009. augusztus.

⁸⁸ Tarr, David-Volchkova, Natalya: Russian Trade and Foreign Direct Investment Policy at the Crossroads. *Policy Research Working Paper*, 5255. sz., The World Bank, 2010. március, p. 16.

⁸⁹ *Foreign direct investment in Russia. A survey of CEOs*, 2008. Foreign Investment Advisory Council to the Chairman of the Russian government (FIAC), 2008. http://www.fiac.ru/files/fiac_survey_2008_eng.pdf

⁹⁰ Razumovskaya, Olga: Foreign Investors Included in Privatization Plan. *The Moscow Times*, 2010. július 30.

⁹¹ A 42 nemzetközi társaságot és bankot a tagok között tudó, 1994-ben felállított Foreign Investment Advisory Council (FIAC) 2008 tavaszán, vagyis még a válság oroszországi begyűrűzése előtt készített felméréseinek egyik fő megállapítása ez volt. (*Foreign direct investment in Russia. A survey of CEOs*, 2008. FIAC, 2008, p. 6.)

5.1. A piac mérete

A Szovjetunió összeomlása és az 1998-as válság miatt alacsony bázisról indulva a kétezres években jelentősen nőtt az orosz lakosság vásárlóereje. Az 1999-es esést követően a reálbérek 2000 és 2008 között évi átlag 15 százalékkal nőttek, majd 2009-ben 3,5 százalékkal csökkentek. A rendelkezésre álló reál-pénzjövedelmek 2000 óta töretlenül emelkedtek: a 2000 és 2007 között évi átlag 12 százalékot követően 2008-ban és 2009-ben is 2,3 százalékkal. A közismerten nagyon alacsony nyugdíjak jelentősen megugrottak az elmúlt időszakban, különösen 2010-ben. Az oroszországi válságkezelés szociális irányultsága mögött a politikai okok mellett gazdasági érv is állt: a belföldi termelésű termékek várt növekvő fogyasztása. A kétezres években kiemelkedő eredményeket értek el a szegénység csökkentésében: a létminimum alatt élők aránya a 2000-es 29 százalékról 2009-re 13,1 százalékra csökkent. Az egyenlőtlenség tovább nőtt a kétezres években. A Gini-koefficiens értéke a 2000-es 0,395-ről 2007-re 0,423-re emelkedett, majd 2008-ban és 2009-ben 0,422-es értéket vett fel.⁹² Jelentősek a régiók közötti jövedelmi különbségek is.

A kiskereskedelmi áruforgalom az 1999-es 5,8 százalékos csökkenést követően 2000 és 2008 között évi átlag 12,0 százalékkal bővült. A 2009-es szűkülés mértéke 4,9 százalékos volt.

A kiskereskedelmi forgalom egy főre számítva Moszkvában a legnagyobb. Ezt követi a Hanti-Manysi Autonóm Körzet, a Jamal-Nyenyec Autonóm Körzet, Moszkva megye, Szahalin megye, Szentpétervár, Szamara megye, Szverdlovszk megye és a Komi Köztársaság.⁹³ Oroszországban 11 milliós nagyváros volt 2009 elején (Moszkva, Szentpétervár, Rosztov-na-Donu, Ufa, Kazany, Nyizsnyij Novgorod, Szamara, Jekatyerinburg, Cseljabinszk, Novoszibirszk és Omszk), illetve három közel egymillió lakosú (Volográd, Perm és Krasznojarszk).⁹⁴

Természetesen az orosz piac méretét az import alapján csak meglehetősen korlátozottan lehet jellemezni, mégis érdemes megjegyezni, hogy 1999-ben az orosz áruimport dollárban (39,5 milliárd dollár) alacsonyabb volt, mint a lengyel (45,9 milliárd dollár). 2009-ben az orosz import (191,9 milliárd dollár) 31 százalékkal haladta meg a lengyelt (146,6 milliárd dollár).⁹⁵

Oroszország egyre erőteljesebben fordul az importhelyettesítő iparosítás felé, és aktívan él az importkorlátozással. Az Európai Bizottság 2009 novemberében tette közzé azt a jelentését, amely az EU 40 legfontosabb külkereskedelmi partnere által 2008. október és 2009. október között hozott, a szabad kereskedelmet

⁹² Roszsztat http://www.gks.ru/bgd/regl/b10_11/IssWWW.exe/Stg/d1/07-10.htm

⁹³ Roszsztat http://www.gks.ru/bgd/regl/b09_14p/IssWWW.exe/Stg/d3/21-02.htm

⁹⁴ Roszsztat http://www.gks.ru/bgd/regl/b09_14t/Main.htm

⁹⁵ WTO statistics database <http://stat.wto.org/Home/WSDBHome.aspx?Language=E>

potenciálisan torzító gazdaságpolitikai intézkedéseket vette számba. E szerint Oroszország volt a legprotekciónistább.⁹⁶

Az importhelyettesítési törekvés számos ágazatban kimondott cél. Elég a 2009 októberében jóváhagyott, 2020-ig szóló gyógyszeripari fejlesztési stratégiára (Farma 2020), a Dmitrij Medvegyev elnök által 2010 elején aláírt élelmiszerbiztonsági doktrínára vagy éppen a vámokkal védett, 2010-től roncsprogrammal kiegészített oroszországi autógyártásra gondolni. Ebben a helyzetben az importhelyettesítő FDI-nak jelentős szerepe van.

5.2. Állami befektetésösztönzés

A kétezres évek elejéig a kormány kevés lépést tett a külföldi beruházások ösztönzése érdekében.

A kormány a közelmúltban változtatott a külföldi tőkéhez való hozzáálláson: az FDI-ra mint eszközre tekint a modernizációs célok eléréséhez.⁹⁷ Medvegyev 2009. szeptemberi *Oroszország, előre!* című cikkében⁹⁸ és a Szövetségi Gyűléshez intézett 2009. novemberi éves beszédében⁹⁹ ez a helyet is kapott. Vlagyimir Putyin miniszterelnök 2009. december végén a hosszú távra szóló beruházások ösztönzése mellett a spekulatív jellegű befektetések korlátozását helyezte kilátásba.¹⁰⁰ 2010. május közepi közlés szerint a három évnél rövidebb befektetésekre ezt 2010. decemberre meg is teszik.¹⁰¹

5.2.1. Különleges gazdasági övezetek

A korábbi szabad gazdasági övezetek (SzGÖ) negatív tapasztalatai (kivéve a Kalinyingrádi SzGÖ-t és a Magadani SzGÖ-t) ellenére a kétezres évek közepén Oroszország különleges gazdasági övezetek létrehozására szánta el magát. Négy típust vezettek be: 1. a technológiai-fejlesztési, 2. az ipari-termelési, 3. a turisztikai-rekreációs és 4. a kikötői KGÖ-t. Először (egy 2005. július 22-i törvény révén) a technológiai-fejlesztési és az ipari-termelési KGÖ-k lehetőségét teremtették meg, majd ezt követték a turisztikai-rekreációs KGÖ-k, végül pedig a kikötői KGÖ-k. Új – bár más – kategória a szerencsejáték-övezet is, amelyek Kalinying-

⁹⁶ *BruxInfo*, 2009. november 9. http://www.bruxinfo.hu/index.php?lap=dokument/dokument&dok_id=26330

⁹⁷ Tarr, David–Volchkova, Natalya: Russian Trade and Foreign Direct Investment Policy at the Crossroads. *Policy Research Working Paper*, 5255. sz., The World Bank, 2010. március, p. 18.

⁹⁸ *Dmitry Medvedev's Article, Go Russia!* 2009. szeptember 10. <http://eng.kremlin.ru/transcripts/298>

⁹⁹ *Presidential Address to the Federal Assembly of the Russian Federation*. 2009. november 12. <http://eng.kremlin.ru/transcripts/297>

¹⁰⁰ *VG.hu*, 2009. december 29. <http://www.vg.hu/gazdasag/gazdasagpolitika/putyin-intezkedest-igert-a-spekulativ-toke-korlatolasara-300890>

¹⁰¹ State Sees Capital Controls This Year. *The Moscow Times*, 2010. május 12.

rásban, az Altaj krajban, a Tengermelléki krajban, továbbá a Krasznodar kraj és Rosztov megye határában helyezkednek el.

A négy „új” típusú különleges gazdasági övezet („régii” típusúnak a Kalinyingrádi és a Magadani KGÖ-t tekintjük¹⁰²) a következő helyeken található:

- technológiai-fejlesztési KGÖ-k (4): Dubna városban (Moszkva megye), a Zele-nográdi Adminisztratív Körzetben (Moszkva), Szentpéterváron és Tomszkban (Tomszk megye),
- ipari-termelési KGÖ-k (3): Lipeck megyében („Lipeck”), a Tatár Köztársaságban (Jelabuga/Alabuga) és legújabban Szamara megyében,
- turisztikai-rekreációs KGÖ-k (8): az Altaj Köztársaságban, a Burját Köztársaságban, az Altaj krajban, a Krasznodar krajban, a Sztravropol krajban, Irkutszk megyében, Kalinyingrádban és a Tengermelléki krajban, míg
- kikötői KGÖ-k (2): a Habarovszk krajban és Uljanovszk városban.¹⁰³

2006 végéig 12, 2007 végéig 53, 2008 végéig 143, 2009 végéig 207 társaságot regisztráltak ezekben a KGÖ-kben. 2010 nyarán 223 beruházónál tartottak. A technológiai-fejlesztési övezetekben 176, az ipari-termelési övezetekben 26, a turisztikai-rekreációs övezetekben 21 társaság volt jelen.¹⁰⁴ A 223 társaságból 25 külföldi részvételű (összesen 18 államból). A leteleplülők között található a Yokohama, az Isuzu, az Air Liquide, a Bekaert és a Rockwool is, de a külföldi társaságoknak kicsi a szerepük.¹⁰⁵

Az új típusú KGÖ-kben eddig több mint 7 ezer új munkahelyet hoztak létre. Az Oroszországi Föderáció több mint 1,5 milliárd dollárt fektetett be a különleges gazdasági övezetekbe.¹⁰⁶

Kari Liuhto (2009) véleménye a KGÖ-kről röviden: „sok hűhó semmiért”; egyelőre nagyon keveset nyújtanak a külföldi társaságoknak, azok pedig ritkán is fordulnak elő.¹⁰⁷ Nem véletlen, hogy az orosz parlament 2009 decemberében mó-

¹⁰² Liuhto, Kari: Special Economic Zones in Russia – What do the zones offer for foreign firms? *Electronic Publications of Pan-European Institute*, 2009/2. sz.

¹⁰³ Orosz gazdaságfejlesztési minisztérium <http://www.economy.gov.ru/minec/activity/sections/specialEconomicAreasMain/specialEconomicAreas/>; OAO OEZ http://www.oao-oez.ru/special_economic_zones/

¹⁰⁴ Kosov, Igor: Special Economic Zones of the Russian Federation. 2010. augusztus. www.oao-oez.ru/management_company/262824

¹⁰⁵ *Special Economic Zones of the Russian Federation*. Ministry of Economic Development of the Russian Federation – JSC SEZ, 2010. www.oao-oez.ru/investors/brochure/262926; OAO OEZ *Godovij otcot 2009*. www.oao-oez.ru/about/results/reports/262064

¹⁰⁶ *Special Economic Zones of the Russian Federation*. Ministry of Economic Development of the Russian Federation – JSC SEZ, 2010.

¹⁰⁷ Liuhto, Kari: Special Economic Zones in Russia – What do the zones offer for foreign firms? *Electronic Publications of Pan-European Institute*, 2009/2. sz.

dosította a különleges gazdasági övezetekről szóló törvényt, egyszerűbbé és szélesebb kör számára lehetővé téve a letelepedést.¹⁰⁸

Végezetül, ezen a ponton említjük meg a Szkolkovo-projektet is, amelytől 2010 hangos volt. A Moszkva melletti Szkolkovo-ban kívánják létrehozni az orosz „Szilícium-völgyet”. Medvegyev 2010. júniusi amerikai útjáról többek között a Cisco Systems 1 milliárd dolláros befektetési ígéretével tért haza.¹⁰⁹

5.3. Munkaerő

A PricewaterhouseCoopers szerint Oroszország jól képzett munkaereje a hosszú távú növekedés fontos eszköze. A relatíve olcsó és általában véve magasan szakképzett munkaerő az egyik fő befektetési vonzerő.¹¹⁰ Az említett 2008. tavaszi FIAC-felmérés szerint viszont a vállalati felsővezetők úgy vélik, hogy tehetséges menedzsereket és/vagy a szükséges műszaki készségekkel rendelkező embereket találni az egyik legnagyobb kihívás lett az Oroszországban beruházó külföldi társaságoknak.¹¹¹

A gazdaságfejlesztési minisztérium kezdeményezésére Oroszország egyszerűsített a migrációs szabályokon a külföldi szakemberek becsalogatása érdekében, akik nélkül szerintük lehetetlen a modernizáció. A magasan képzettek aránya ma mindössze 2-3 százaléka az összes külföldi munkavállalónak. A magasan képzett szakemberek a kvótarendszeren kívül kaphatnak engedélyt. Jelenleg 12–23 hónap, amíg a külföldi munkavállaló engedélyhez jut. A magasan képzett kategóriát a fizetés nagysága alapján határozták meg: ez évi 2 millió rubel. Változás, hogy az orosz munkavállalóhoz hasonlóan fizetnének szja-t. A legtöbb módosítás 2010. július 1-jén lépett életbe.¹¹²

¹⁰⁸ *World Investment Report 2010*. UNCTAD, New York–Geneva, 2010, p. 78.; *Legislation Overview*, KPMG, 31. sz. http://www.kpmg.ru/russian/supl/publications/periodicals/LegislationOverview/2009/LO_31.pdf. A törvény szövege: <http://www.rg.ru/2009/12/28/oez-dok.html>

¹⁰⁹ Razumovskaya, Olga: Apple CEO Advises Medvedev to Change Russian Mentality. *The Moscow Times*, 2010. június 25.

¹¹⁰ *Doing business and investing in the Russian Federation 2009*. PricewaterhouseCoopers Russia, 2009.

¹¹¹ *Foreign direct investment in Russia. A survey of CEOs, 2008*. FIAC, 2008, p. 9.

¹¹² Kholmogorova, Vera–Peretolchina, Anna–Tsukanov, Igor–Nikolsky, Alexei: Duma Committee Calls for Reform of Foreign Specialist Permits. *The Moscow Times*, 2010. május 6.; Baker & McKenzie: Changes in Russian Immigration and Tax Legislation on Hiring Foreign Citizens. <http://russianlawonline.com/employment-foreign-nationals-russia>; RT, 2010. május 7. <http://rt.com/Politics/2010-05-07/road-russia-attracts-specialists.html>; Medetsky, Anatoly: New Plans Outlined to Attract Foreign Capital. *The Moscow Times*, 2010. május 26.

6. Nehézségek

Miközben az elmúlt években jelentősen nőttek az oroszországi külföldi tőkeberuházások, a problémák sokkal nagyobb hanggal jelentek meg a médiában, mint a lehetőségek. Ennek leginkább a sajátos orosz demokráciamodellel (az irányított demokrácia helyét 2006-ban a szuverén demokrácia váltotta fel) és az állami ellenőrzés növekedése (új energiapolitikai modell, az állami korporációk kialakítása és a befektetések immár jogszabályokban rögzített korlátozása) volt az oka. A korrupció, a bürokrácia, a fejletlen infrastruktúra régóta Oroszország sajátja. A szellemi tulajdonjogok kérdésében rengeteg a tennivaló, s – ehhez szorosan kapcsolódva – a WTO-csatlakozás is a végtelenségig húzódik. Mindehhez jött még 2009-ben Oroszország döntése az Energiacharta-szerződéssel kapcsolatban.

6.1. A Jukosz-ügy: egy új energiapolitikai modell kezdete 2003-tól

Igor Bunyin orosz politikai elemző és *Jevgenyij Jaszin* orosz liberális közgazdász, volt gazdasági miniszter négy periódusra osztja az üzleti élet és az állam közötti kapcsolatokat a posztkommunista Oroszországban. Az első az 1990–1995-ös, amelyben az államnak vezető szerepe van, de növekvőben az üzleti szféra mérete és befolyása. A második szakasz, 1995 és 2000 között, az oligarchikus kapitalizmusé. A harmadik (2000–2003) a kompromisszumoké, ekkor történik meg az üzleti szereplők kiszorítása a tömegmédiából. Az államkapitalizmus idejét 2003-tól számítják, jellemzője az állami dominancia kieroőszakolása a „kisajátítással” való fenyegetéssel.¹¹³

A neves svéd közgazdász, *Anders Åslund* három modellt különít el: az első a régi szovjet, a második a liberális vagy oligarchikus, a harmadik pedig az államkapitalista. A szerző szerint a liberális-oligarchikus modell az orosz energiapolitikát 1994 és 2004 között uralta.¹¹⁴

Nodari Szimonia orosz akadémikus 2004-ben az orosz kapitalizmus három időszakát különítette el. 1992–1998 a *beszpregyel*, vagyis a törvények megszegése, a gátlástalanság és a korrupció időszaka, jellemzője a legértékesebb állami vagyoneszközök korlátlan elbitorlása vagy felvásárlása az elit szűk csoportja által. Az 1998–2002 közötti periódust a *peregyellel*, vagyis a megszerzett aktívák újrafelosztásával illeti. Végezetül, 2003–2004-ben az újrafelosztás automatikusan folytatódott, leggyakrabban adminisztratív eszközökkel, koholt vádakkal való csődbe kényszerítéssel és más hasonló módszerekkel. Egyre meghatározóbb jel-

¹¹³ Hanson, Philip: Observations on the Costs of the Yukos Affair to Russia. *Eurasian Geography and Economics*, 46. évf., 7. sz., 2005. október–november, pp. 481–494. (p. 482.)

¹¹⁴ Åslund, Anders: Russia's Energy Policy: A Framing Comment. *Eurasian Geography and Economics*, 47. évf., 3. sz., 2006. szeptember–október, pp. 321–328.

lemző lett az állami ellenőrzés helyreállítása az illegálisan megszerzett eszközök egy része felett az olaj- és gázszektorban és az állami szabályozás általános erősödése.¹¹⁵

6.2. A külföldi beruházások korlátozása

A külföldi beruházások korlátozásáról szóló, illetve a stratégiai ágazatok (tevékenységek) és társaságok körét meghatározó, hosszú előkészítés után 2008 áprilisában elfogadott törvénycsomagot – az 57-FZ számú szövetségi törvényt és ezzel kapcsolatban a bizonyos jogszabályokat módosító 58-FZ számú szövetségi törvényt – Putyin elnök pozíciójából való távozása előtt látta el kézjegyével. A törvények 2008. május 7-én léptek hatályba.¹¹⁶

A törvények mérföldkövet jelentettek, ám a befektetések korlátozása már jóval ezek előtt megkezdődött, számos területen már régóta korlátozás volt. Putyin elnök még 2004 augusztusában adott ki ukázt a stratégiai vállalatok és a stratégiai részvénytársaságok listájáról. Előbbiekhez eredetileg 514, utóbbiakhoz 549 társaság tartozott. A monopóliumellenes szabályozás már a 2008. áprilisi törvények előtt is rendelkezésre állt: a Siemens például fennakadt a Szövetségi Monopóliumellenes Szolgálatnál, amikor ellenőrzést kívánt szerezni a Szilovije Masiniben.¹¹⁷ Újabb fejlemény, hogy a biztonsági cégeknél teljes korlátozás van.¹¹⁸

Az 57-FZ törvény 42 tevékenységtípust sorol fel, amely a nemzetvédelem és állambiztonság szempontjából stratégiai jelentőségűnek tekintendő. A törvény a stratégiai státust olyan ágazatokra is kiterjesztette, amelyeket sok gazdaságban nem tekintenek stratégiaiainak. A 42 tevékenységtípus közül az egyik a földtani ismeretszerzés és/vagy az ásványkincsek feltárása és kitermelése a szövetségi jelentőségű lelőhelyeken. A szövetségi jelentőségű lelőhelyek jellemzőit az 58-FZ törvény határozza meg. Azokat a társaságokat, amelyek ezzel foglalkoznak, „szövetségi jelentőségű lelőhelyeket használó társaságok”-nak nevezzük. Ezeknél a társaságoknál még szigorúbb a szabályozás.

Az 57-FZ törvény egyik kulcskifejezése az ellenőrzés. A szövetségi jelentőségű lelőhelyeket használó társaságokban a közvetlenül vagy közvetve legalább 10 százalékos szavazati jogot biztosító részesedés értendő ellenőrzésen (de az ellenőrzés megszerzését jelentik már egyéb jogok is, így például az igazgatósági tagok

¹¹⁵ Simonia, Nodari: *The Energy Dimension in Russian Global Strategy*. The James A. Baker III Institute for Public Policy at Rice University, Houston, 2004. október.

¹¹⁶ A 2008. április 29-i 57-FZ számú szövetségi törvény szövege: <http://www.rg.ru/2008/05/07/investicii-fz-dok.html>. A 2008. április 29-i 58-FZ számú szövetségi törvényt lásd: <http://www.rg.ru/2008/05/07/izmenenia-investicii-dok.html>

¹¹⁷ Gati, Toby: *Russia's New Law on Foreign Investment in Strategic Sectors and the Role of State Corporations in the Russian Economy*. Akin Gump Strauss Hauer & Feld LLP, 2008. október 1.

¹¹⁸ *Russia*. Office of the U.S. Trade Representative, 2010, p. 7.

legalább 10%-ának kinevezési joga), míg a többi stratégiai jelentőségű cégnél a közvetlenül vagy közvetve 50 százalék feletti szavazati jogot megtestesítő hányad a kontroll (szintén egyéb jogok is ellenőrzésnek számíthatnak, így például az igazgatósági tagok legalább 50%-a kinevezésének a joga). Az ellenőrzés megszerzéséhez előzetes engedélyt kell kérni. A külföldi állami befektetők (külföldi kormányzatok, nemzetközi szervezetek és az ellenőrzésük alatt álló szervezetek, beleértve az Oroszországban létrehozottakat is) viszont nem szerezhetnek ellenőrző befolyást a stratégiai társaságok felett. A külföldi állami befektetőknek a „sima” stratégiai jelentőségű társaságok esetében 25 százalék feletti, a szövetségi jelentőségű leőhelyeket használó társaságoknál pedig már 5 százaléknál nagyobb közvetlen vagy közvetett részesedést eredményező tranzakciókhoz is előzetes jóváhagyásra van szükségük. Az 57-FZ törvény felsorolja azokat a kivételeket is, amikor nem szükséges engedély.¹¹⁹

A Putyin által vezetett bizottságnak három hónapon belül kell döntést hoznia a kérvényről, illetve kivételes esetekben további három hónappal meghosszabbítható ez az időszak. Elutasítás esetén a döntés bíróságon megtámadható. Annak a külföldi befektetőnek vagy befektetőcsoportnak, amelynek legalább 5 százalékos részesedése van egy stratégiai társaságban, az 57-FZ törvény életbe lépésétől számított 180 napon belül kellett információt szolgáltatnia a részesedéséről. Az 57-FZ törvény nem volt visszaható hatályú.¹²⁰

A negatívumok mellett a törvényekre úgy is tekinthetünk, hogy azok révén tisztább lett a kép a lehetőségekről. *Simai Mihály* akadémikus szerint a törvényekkel „lényegében utat nyitottak annak, hogy a többi ágazatba biztonságosabban fektethessenek be a külföldi vállalatok”.¹²¹

6.3. Állami stratégiai korporációk

Az orosz kormányzat az állami stratégiai korporációk révén is jelentősen növelte a szerepét a gazdaságban. Az állami korporációk gyakran domináns helyzetben vannak, állami támogatásokhoz juthatnak, s így a külföldi magántársaságok nehezebben vehetik fel velük a versenyt, a kisebb verseny pedig a hatékonyság rovására mehet, magasabb árakat és alacsonyabb minőséget eredményezve.¹²²

¹¹⁹ Foreign investments in strategic sectors: new rules. *Russia Legislative Rules*, 9. sz., 2008. június 3., pp. 3–5.

¹²⁰ Medetsky, Anatoly: Strategic Sectors Bill Goes to Duma. *The Moscow Times*, 2007. július 19.; Foreign investments in strategic sectors: new rules. *Russia Legislative Rules*, 9. sz., 2008. június 3., pp. 5–6.

¹²¹ Simai Mihály: A 2008-as World Investment Report főbb témáiról és következtetéseiről. *Vélemények, Kommentárok, Információk*, MTA VKI, Bp., 168. sz., 2008. szeptember 26., p. 1.

¹²² Tarr, David–Volchkova, Natalya: Russian Trade and Foreign Direct Investment Policy at the Crossroads. *Policy Research Working Paper*, 5255. sz., The World Bank, 2010. március, p. 17.

Ellentétes tendencia játszódik le a Csubajsz vezette Rosznano állami korporációnál, amelyet nyílt részvénytársasággá alakítanak át, s elvileg megnyílik az út a vagyonszükségek külföldi kézbe adása előtt is.¹²³

6.4. Elfordulás az Energiacharta-szerződéstől

2009 nyarán Moszkva legalább két, nagy figyelmet érdemlő döntést hozott: az egyik az energiacharta-folyamattal, a másik a WTO-csatlakozásával kapcsolatos.

2009. január-júniusban, az orosz–ukrán gázvitát követően az orosz fél folyamatosan kritizálta az Energiacharta-szerződést (ECT), 2009 áprilisában pedig új kezdeményezéssel állt elő, amely természetesen nem hozott sikert. Oroszország végül 2009. augusztus 20-án tájékoztatta a letéteményest, hogy nem szándékozik az Energiacharta-szerződés, továbbá az Energiahatékonyságról és a kapcsolódó környezeti vonatkozásokról szóló energiacharta-jegyzőkönyv szerződő fele lenni. A beérkezéstől számított 60 naptári nap leteltével Oroszország számára megszűnt az ideiglenes alkalmazás. Ennek ellenére Oroszországnak az Energiacharta-szerződés vonatkozó rendelkezéseit még 20 éven át alkalmaznia kell a területén más aláírók azon befektetéseire, amelyek az ideiglenes alkalmazás megszűnése előtt történtek. Oroszország az ECT aláírója marad, a folyamatból nem esett ki, csak Norvégia, Ausztrália és Izland „szintjére” lépett vissza.¹²⁴

Oroszország hiába számít arra, hogy az Energiacharta-szerződést felváltó vagy azzal párhuzamosan működő új multilaterális egyezmény jön létre a belátható jövőben. Oroszország saját maga ellen dolgozik azzal, hogy kimarad a szabályok formálásából. Ugyanez történt, amikor a Szovjetunió távol maradt a GATT-tól 1947-ben, s ezért a szovjet érdekek nem érvényesülhettek. Ehelyett Oroszországnak a 2009-es orosz–ukrán válságot követően az Energiacharta-szerződés modernizálásának az élére kellett volna állnia.¹²⁵

Fontos hangsúlyozni, hogy nem csak Oroszországon múltott az, hogy végül elvetették az Energiacharta-szerződést és a tranzitjegyzőkönyvet, annak ellenére, hogy azok optimális megoldást nyújthattak volna. Az okok közül két kérdést külön ki kell emelni. Az egyik a tranzitjegyzőkönyv úgynevezett REIO-klausulája, amely az Uniót regionális gazdasági integrációs szervezetként kezelné. Ezt Oroszország nem fogadta el. A másik fontos pont az Energiacharta-

¹²³ Antonova, Maria: State Corporation Reform Drafted. *The Moscow Times*, 2010. február 24.; Rusnano Bill Passes in First Reading. *The Moscow Times*, 2010. június 7.; Rusnano Revamp to Bolster Company, Putin Says. *The Moscow Times*, 2010. szeptember 13.

¹²⁴ Konoplyanik, Andrey A.: Russia remains a signatory of the Energy Charter Treaty. *Financial Times*, augusztus 26.; *RIA Novosztji*, 2009. október 19. <http://rianovosti.com/papers/20091019/156520082.html>

¹²⁵ Konoplyanik, Andrey: Why Is Russia Opting Out of the Energy Charter? *International Affairs*, 2010/2. sz., pp. 84–96.

szerződés tranzitszállításról szóló 7. cikke 6. bekezdésének alkalmazása, amely szerint a tranzitország semmilyen vita esetén sem szakíthatja meg vagy csökkentheti a tranzitot. Oroszország számára nagy csalódás, hogy Ukrajna ezt a rendelkezést hivatalos európai elítélés nélkül sérthette meg. Másfelől a hosszúra nyúlt 2009. januári gázvita megmutatta azt is, hogy Oroszország (és természetesen Ukrajna) nem foglalkozik a következményekkel.

6.5. Oroszország WTO-csatlakozásának elhúzódása

Oroszország évek óta a WTO-csatlakozás küszöbén áll, a szükséges egy lépésre azonban máig nem került sor, így a G-20-ak közül egyedülként van kívül a szervezeten. A véget nem érő WTO-csatlakozási folyamat „komikumát” az orosz fél is érzi: *Makszim Medvedkov* orosz WTO-főtárgyaló 2009 októberében azt mondta, hogy csaknem biztos abban, hogy még mielőtt eléri a nyugdíjkorhatárt, csatlakozni fognak; addig pedig még nyolc év van hátra.¹²⁶

Noha Oroszország a közelmúltban már nem is kapkodott a tagság érdekében, nagy megrökönyödést váltott ki az a 2009. június eleji bejelentés, hogy Oroszország, Kazahsztán és Fehéroroszország egységes vámterületként csatlakozna a WTO-hoz.¹²⁷ Azóta eldőlt: önállóan csatlakoznak, ám Oroszország szorosan koordinálni fog Fehéroroszországgal és Kazahsztánnal. Medvedkov 2010 októberében 2012-es csatlakozást várt.¹²⁸

A WTO-csatlakozással feltételezhetően a vegyipar és az acélipar jelentősen profitál, míg a gépgyártás, a mezőgazdaság és a pénzügyi szolgáltatások erősen ellenzik a tagságot.¹²⁹

6.6. A szellemi tulajdonjogok megsértése

A WTO-csatlakozás egyik emblematikus kérdése a szellemi tulajdonjogoké. Az Egyesült Államok és Oroszország közötti, a kétoldalú WTO-tárgyalásokat lezáró 2006. novemberi egyezmény végrehajtása nagyon lassan halad. Amerikai

¹²⁶ RIA Novosztji, 2009. október 19. <http://rianovosti.com/papers/20091019/156520082.html>

¹²⁷ Oroszország, Fehéroroszország és Kazahsztán 2009 novemberében egyezményt írt alá a vámunióról. A 2010. júniusi fehérorosz–orosz gázvitát követően a fehérorosz parlament, igaz, az utolsó pillanatban, de 2010. június 30-án ratifikálta a vámuniós kódexet, amely 2010. július 6-ával életbe is lépett. A közös gazdasági térség elvileg 2012-ben valósul meg. A fehérorosz–orosz kapcsolatok azonban sok nehézséget vetítenek előre.

¹²⁸ Prime-Tass, 2010. október 7. http://www.prime-tass.com/news/archive/_Official_Russia_to_finish_WTO_accession_talks_with_EU_soon/0/%7B56796470-EAB0-45E9-B454-B76010D1B69F%7D.uif

¹²⁹ The 'New Geography' of International Trade: "How the Emerging Markets are Rapidly Changing Global Trade". *SIEMS Monthly Briefing*, Skolkovo Institute for Emerging Market Studies, 2010. március, p. 11.

források szerint Oroszországban a hanghordozók 65 százaléka hamis, aggasztó méreteket ölt és növekszik az internetes kalózkodás. Az Egyesült Államok és a multinacionális társaságok továbbra is a védjegyzett termékek hamisításáról számolnak be, amely különösen a fogyasztási cikkeket, az égetett szeszt, a mezőgazdaságban használatos kemikáliákat, a biotechnológiákat és a gyógyszereket érinti.¹³⁰

6.7. Korrupció

A korrupciós piac évi 300 milliárd dollárra rúg Oroszországban, ezzel a legjövedelmezőbb üzlet.¹³¹ A Transparency International korrupciós érzékelési indexe Oroszországban 1999 óta 2008-ban volt a legalacsonyabb (legrosszabb), 2,1 pont, míg 2009-ben 2,2 pontot ért el. A legjobb értéknek a 2004-es 2,8 pont bizonyult.¹³²

A Nemzeti Korrupcióellenes Tervet Medvegyev 2008. július végén hagyta jóvá. A tervet két évente újítják meg. Medvegyev 2010 áprilisában írta alá a szükséges ukázt a Nemzeti Korrupcióellenes Stratégiához és az új, 2010–2011-re szóló Nemzeti Korrupcióellenes Tervhez, ám kevesen hisznek már a korrupcióellenes kezdeményezésekben.

A külföldi társaságok különösen szenvednek a korrupciótól terhelt környezet-től. Az IKEA esete közismert. A svéd társaság hosszú ideig igyekezett kimaradni az oroszországi korrupcióból. Nem véletlen, hogy a 2007 novemberében elkészült samarai áruház máig nem nyithatott meg. Végül Szentpéterváron – igaz, csak közvetve, a fővállalkozó révén – nem sikerült tisztának maradniuk. Az IKEA természetesen megvált az ügyet elnéző két vezetőjétől.¹³³ Az IKEA egyelőre felfüggesztette a regionális terjeszkedését Oroszországban, a Voronyezs megyei projektbe 2011 vége előtt nem fogtak bele.¹³⁴

¹³⁰ *Russia*. Office of the U.S. Trade Representative, 2010, p. 5.

¹³¹ Kabanov, Kirill: The Oligarchs in the Government. *The Moscow Times*, 2009. április 24.

¹³² Transparency International's Annual Reports http://www.transparency.org/publications/annual_report

¹³³ Anishyuk, Alex: IKEA Reaches Deal On Samara Outlet. *The Moscow Times*, 2009. július 31.; Anishyuk, Alex: IKEA Upbeat After 10 Years of Problems. *The Moscow Times*, 2009. augusztus 28.; IKEA Names Execs Who Approved Bribes. *The Moscow Times*, 2010. február 16.; *Menedzsment Fórum*, 2010. március 22. http://www.mfor.hu/cikkek/___Ha_egyszer_fizetsz_mindig_fizetsz___kipakolt_a_volt_ikea_fonok.html; Popova, Anastasia-Sagdiyev, Rinat: IKEA Masters Rules of Russian Business. *The Moscow Times*, 2010. május 14.

¹³⁴ *Interfax*, 2010. augusztus 25. <http://www.interfax.ru/print.asp?sec=1461&id=151183>

6.8. Bürokrácia, doing business, infrastruktúra

A különböző felmérések szerint a bürokrácia és az adminisztratív korlátok nagyobb gondok, mint a korrupció.¹³⁵

Oroszország a Világbank által összeállított, a vállalati működést érintő adminisztratív terheket szintetizáló 2010-es Doing Business-rangsorban a 183-ból a 120. helyen állt (szemben a 2009-es 118. hellyel), a BRIC-államok közül Brazília és India előtt, de Kína mögött. Oroszország a legrosszabb helyzetben a nemzetközi kereskedelemben (162.) és az építési engedélyezési eljárásokban (182.) van. A világon a kelet-afrikai Eritrea után Oroszországban a legnehezebb építési engedélyt beszerezni. A legjobb eredményt a szerződésben foglaltak érvényesítése terén érte el, a 19. helyen állt, a tulajdonjog-nyilvántartással a 45. volt. A hitelhez jutásban a 87., a vállalkozás megszüntetésében a 92., a befektetők védelmében a 93., az adózásban a 103., a cégalapításban a 106., a munkaerő-szabályozásban a 109. helyet foglalta el.¹³⁶

Egyes külföldi társaságok szerint az orosz adórendszer ma annyira bonyolult, hogy gyakorlatilag lehetetlen mindennek megfelelni. Ezért a hatóságok mindig meg tudják találni a módját, hogy – ha akarják, akkor – rajtuk üssenek.¹³⁷ Egy, a német társaságok oroszországi befektetéseivel foglalkozó 2008-as felmérés a bonyolult adórendszert és a gyakori adóellenőrzéseket a legsúlyosabb problémaként értékelte.¹³⁸ Pedig az adórendszerben így is számottevő egyszerűsítések (és csökkentések) történtek. A kilencvenes évek végén több mint 200 különböző adó nem létezett Oroszországban. Ebből mintegy 30 szövetségi és 170 helyi vagy regionális volt. 2004-ben 16 adónem maradt, ebből 10 szövetségi. Az adóreform kulcsa a progresszív, maximálisan 30 százalékos adókulcsú szja felváltása volt 13 százalékos egykulcsos adóra 2001-ben – az IMF ellenkezése dacára. A lépésnek pozitív hatása lett: az szja-bevételek GDP-hez viszonyított aránya az 1999-es 2,4 százalékról 2002-re 3,3 százalékra emelkedett.¹³⁹ A társasági adót csak a 2008 novemberében aláírt adócsomag csökkentette: 24-ről 20 százalékra.¹⁴⁰

A vámeljárás tekintetében különösen rosszul áll Oroszország. Oroszországban közel kétszer annyit dokumentumot kell benyújtani, mint a fejlett álla-

¹³⁵ RIA Novosztij, 2007. január 17. <http://en.rian.ru/analysis/20070117/59253675.html>; *Foreign direct investment in Russia. A survey of CEOs, 2008*. FIAC, 2008, p. 6.

¹³⁶ *Doing Business 2011: Making a Difference for Entrepreneurs. Russian Federation*. A copublication of The World Bank and the International Finance Corporation, 2010. <http://www.doingbusiness.org/Documents/CountryProfiles/RUS.pdf>; *Doing Business 2010: Reforming through Difficult Times*. A copublication of Palgrave Macmillan, IFC and the World Bank, 2009. <http://www.doingbusiness.org/documents/fullreport/2010/DB10-full-report.pdf>

¹³⁷ *Foreign direct investment in Russia. A survey of CEOs, 2008*. FIAC, 2008, p. 6.

¹³⁸ Kotov, Denis: How Decisions on Investing in Russia are made by German Firms? April 2009 (Munich Personal RePEc Archive, MPRA Paper No. 16373, posted 20. July 2009 / 16:12)

¹³⁹ Åslund, Anders: *Russia's Capitalist Revolution: Why Market Reform Succeeded and Democracy Failed*. Peterson Institute for International Economics, p. 212. és pp. 215–216.

¹⁴⁰ Természetesen számos pozitív és negatív elemét lehetne még kiemelni az adórendszernek. A problémákról lásd: *Russia*. Office of the U.S. Trade Representative, 2010, p. 8.

mokban, a szükségtelen procedúrák 5 nappal meghosszabbítják a vámeljárást. Oroszországban a szállítmányok 44 százalékát vizsgálják át, míg az Egyesült Államokban legfeljebb 3 százalékát, Nagy-Britanniában csak 2 százalékát.¹⁴¹ Egy alacsony rangú vámhivatalnok a Seremetyevói repülőtéren képes egy multinacionális társaság teljes működését megakasztani.¹⁴² Sajnos Medvegyev 2009. novemberi beszédében a vámreform nem szerepelt az orosz gazdaság modernizációjához szükséges prioritások között.¹⁴³ Jóllehet Medvegyev befektetési klímával foglalkozó találkozásán 2010. augusztusában, Szocsiiban a vámigazgatás volt a központi téma.

James Turley (Ernst & Young) szerint a bürokrácia mellett a szegényes infrastruktúra a külföldi befektetések előtt álló másik fő akadály.¹⁴⁴ A FIAC idézett 2008. tavaszi felmérésében nyilatkozók közül többen aggodalmukat fejezték ki még abban az esetben is, ha az elkövetkező néhány évben Oroszország 600 milliárd dollárt költene az infrastruktúrára (az orosz kormány ekkortájt 2010–2015-re 570 milliárd dolláros beruházásra kötelezte el magát).¹⁴⁵ Oroszországban több olyan feltérképezetlen területet találunk, amelyet főként az infrastruktúra hiányosságai miatt került el eddig a transznacionális tőke.¹⁴⁶

Oroszország a Világbank logisztikai versenyképességet mérő 2010-es listáján az úgynevezett Logistics Performance Index alapján a 155 állam közül mindössze a 94. helyen áll.¹⁴⁷

7. Magyarország

Az MNB szerint az Oroszországban megvalósított magyar közvetlen tőkebefektetések állománya 2006-ban ugrott meg: a 2005 végi 16,6 millió euróról 2006 végére 139,6 millió euróra nőtt. A 2008 végi állomány 205,5 millió euróra rúgott, amely 1,7 százaléka a teljes kihelyezett magyar FDI-állománynak. A korábbi évek minimális tőkebefektetései után 2006-ban 411,1 millió euró, 2007-ben 114,3 millió euró, 2008-ban pedig 239,3 millió euró közvetlen tőkebefektetést hajtottak végre Oroszországban. A 2009-es adat viszont negatív.

¹⁴¹ Tovkailo, Maxim: Medvedev Orders Customs Service Reforms. *The Moscow Times*, 2010. augusztus 17.; *Russian Presidential Executive Office*, 2010. augusztus 16. <http://eng.kremlin.ru/news/776>

¹⁴² Medetsky, Anatoly: New Plans Outlined to Attract Foreign Capital. *The Moscow Times*, 2010. május 26.

¹⁴³ Tarr, David–Volchkova, Natalya: Russian Trade and Foreign Direct Investment Policy at the Crossroads. *Policy Research Working Paper*, 5255. sz., The World Bank, 2010. március, p. 18.

¹⁴⁴ Mulvihill, Aaron: Putin Tries to Entice Foreign Investors. *The Moscow Times*, 2009. november 10.

¹⁴⁵ *Foreign direct investment in Russia. A survey of CEOs, 2008*. FIAC, 2008, p. 6.

¹⁴⁶ Czako Veronika–Bilek Péter–Ludvig Zsuzsa–Weiner Csaba: *A FÁK-országok növekedési lehetőségei és hatása a magyar gazdaságra, vállalati szektorra*. ICEG Európai Központ, Bp., 2004. október, p. 58.

¹⁴⁷ *Business Monitor Online*, 2010. június 24. <http://www.allbusiness.com/transportation/transportation-regulation-policy/14702241-1.html>

10. táblázat: Az oroszországi magyar közvetlen tőkebefektetések (részvény, egyéb részesedés és újrabefektetett jövedelmek) állománya
(millió euró)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
<i>Speciális célú vállalatok nélkül</i>											
Oroszország	1,5	4,3	6,7	12,7	12,4	11,6	19,5	16,6	139,6	159,9	205,5
Σ	582,4	810,1	1 326,4	1 675,4	1 908,1	2 541,0	4 107,8	6 453,2	9 080,1	11 106,5	12 399,2
<i>Speciális célú vállalatokkal együtt</i>											
Oroszország									139,6	159,9	205,5
Σ									41 850,6	87 940,6	127 981,9

Forrás: MNB.

11. táblázat: A magyar közvetlen tőkebefektetések Oroszországban (millió euró)

	Részvény és egyéb részesedés			Újrabef. jöv.	Részvény, egyéb részesedés és újrabef. jöv.	Egyéb tőkemozgások			Rezidensek külföldi közvetlen tőkebef.-e összesen (9)=(5)+(8)	
	Tőkebef.	Tőkekiv.	Egyenleg			Tart., egyenleg	Köv., egyenleg	Nettó tartozás		
										(1)
Speciális célú vállalatok nélkül										
'01	Oroszo.	18,9	-	18,9	-1,5	17,4	-	0,3	0,3	17,7
	Σ	509,4	99,9	409,4	-49,2	360,2	22,6	61,0	38,3	398,5
'02	Oroszo.	3,4	-	3,4	-2,8	0,6	-	0,2	0,2	0,8
	Σ	246,4	55,6	190,8	28,0	218,9	-30,0	46,8	76,8	295,7
'03	Oroszo.	0,4	0,2	0,2	-2,7	-2,5	-	22,6	22,6	20,2
	Σ	1342,3	61,7	1280,6	76,9	1357,6	49,8	155,6	105,8	1463,3
'04	Oroszo.	3,6	0,1	3,5	-0,3	3,2	-	1,8	1,8	5,0
	Σ	721,1	295,3	425,9	397,1	822,9	-18,1	51,1	69,1	892,1
'05	Oroszo.	0,6	0,1	0,6	-2,1	-1,6	-	3,4	3,4	1,8
	Σ	1887,7	50,4	1837,3	95,5	1932,8	265,3	88,0	-177,3	1755,5
'06	Oroszo.	383,8	-	383,8	-2,1	381,8	-0,1	29,2	29,3	411,1
	Σ	2292,9	103,2	2189,7	690,7	2880,3	-21,2	225,3	246,5	3126,9

'07	Oroszo.	33,7	0,0	33,6	13,9	47,5	-	66,8	66,8	114,3
	Σ	1 965,4	87,6	1 877,7	635,6	2 513,3	-15,0	114,5	129,5	2 642,8
'08	Oroszo.	190,6	5,2	185,4	24,2	209,6	0,2	30,0	29,7	239,3
	Σ	4 963,5	2 279,7	2 683,8	-536,4	2 147,4	202,1	149,8	-52,4	2 095,0
'09	Oroszo.	116,4	121,4	-4,9	12,5	7,6	-0,1	-106,3	-106,2	-98,7
	Σ	1 410,2	487,9	922,3	173,6	1 095,9	171,0	783,6	612,6	1 708,6
Speciális célú vállalatokkal együtt										
'06	Oroszo.	383,8	-	383,8	-2,1	381,8	-0,1	29,2	29,3	411,1
	Σ	15 402,2	2 563,5	12 838,8	1 014,0	13 852,8	16,5	1 127,9	1 111,4	14 964,2
'07	Oroszo.	33,7	0,0	33,6	13,9	47,5	-	66,8	66,8	114,3
	Σ	51 146,5	6 189,0	44 957,5	2 736,5	47 694,0	-3,3	1 011,6	1 014,9	48 708,8
'08	Oroszo.	190,6	5,2	185,4	24,2	209,6	0,2	30,0	29,7	239,3
	Σ	68 347,9	27 461,3	40 886,6	3 618,1	44 504,7	2,8	-366,3	-369,0	44 135,6
'09	Oroszo.	116,4	121,4	-4,9	12,5	7,6	-0,1	-106,3	-106,2	-98,7
	Σ	26 653,7	30 018,4	-3 364,7	5 991,2	2 626,5	1 059,9	566,4	-493,5	2 133,0

Forrás: MNB.

A Nemzetgazdasági Minisztérium (és az ITD Hungary) szerint az Oroszországban befektetőként jelen levő magyar nagyvállalatok főként az energetikai, pénzügyi, építőipari, agráripari és gyógyszeripari ágazatokban tevékenykednek. A válság hatása érződött a magyarországi befektetéseken is.

7.1. A legjelentősebb szereplők és befektetéseik

A legjelentősebb magyarországi szereplők Oroszországban: a Mol, az OTP Bank, a TriGránit, illetve Demján Sándor érdekeltségei, valamint a Richter és az Egis.

7.1.1. Richter

A Richter 2004-ben volt 50 éve jelen az orosz piacon, 2000 óta már saját termelő létesítménnyel is rendelkezik. A Richter kilenc képviseleti irodát működtet Oroszországban: Moszkván kívül Szentpéterváron, Kazanyban, Volgográdban, Krasznodarban, Jekatyerinburgban, Novoszibirszkben, Irkutszkban és Habarovszkban. A Richternek 49 százalékos részesedése van a gyógyszeripari termékek promócióját ellátó moszkvai OOO Pharmarichterben. A Protekben – amely az egyik legnagyobb gyógyszeripari vállalatcsoport a gyógyszer nagy- és kiskereskedelem területén Oroszországban – 5,6 százalékkal bír.¹⁴⁸

A Richter az oroszországi termelőüzem létesítése érdekében 1996-ban alapította meg a Gedeon Richter–Adamantan (Farmograd) társaságot, az orosz Adamantan 40 százalékos részesedésével. 1998-ban a Richter kizárólagos tulajdonosa lett a Farmogradnak, a társaság neve pedig „Gedeon Richter–Farmograd”-ra módosult. A Moszkvától mintegy 100 kilométerre, Jegorjevsk járásban található üzemben a gépi csomagolás 2000 áprilisában indult el, a tablettázás 2001. október elején. A Richter 2002-ben úgy döntött, hogy a társaság nevét „Gedeon Richter–Rusz”-ra változtatja.¹⁴⁹ 2004-ben megkezdődött az exporttevékenység is.¹⁵⁰ 2008-ban megvalósult a raktárkapacitás bővítése.¹⁵¹ 2009-ben kis volumenű granuláló egységgel bővítették a gyárat.¹⁵² A társaság 226 dolgozót foglalkoztat.¹⁵³

¹⁴⁸ *Interfax*, 2010. május 18. <http://www.interfax.com/newsinf.asp?y=2010&m=1&d=8&id=165355>; Richter Gedeon Nyrt. – *Rendkívüli tájékoztatás*, 2010. április 29. <http://www.richter.hu/HU/Documents/Befektetők%20és%20média/Rendkívüli%20tájékoztatásokhoz/RCH100429ER01H.pdf>

¹⁴⁹ Gedeon Richter–Rusz <http://www.rg-rus.ru/en/Pages/history.aspx>, <http://www.rg-rus.ru/ru/Pages/history.aspx>

¹⁵⁰ Richter Gedeon <http://www.richter.hu/HU/Pages/rendkiv011012.aspx>, <http://www.richter.hu/HU/Pages/grrus5.aspx>

¹⁵¹ Richter Gedeon, *Éves jelentés 2008*, p. 54.

¹⁵² Richter Gedeon, *Éves jelentés 2009*, p. 52.

¹⁵³ Richter Gedeon <http://www.richter.hu/HU/Pages/grrus5.aspx>

A Richter nem szerezte meg az első öt oroszországi gyógyszergyártó közé tartozó Akrihin társaság 80,62 százalékát, miután a Genefarral kötött megállapodás kútba esett 2008-ban.¹⁵⁴

7.1.2. EGIS

Az Egis gyár termékeinek exportja a Szovjetunióba 1948-ban kezdődött a Medimpexen keresztül. Az 1995 óta a Servier ellenőrzése alatt álló Egis a FÁK-ban és Magyarországon önálló marketing- és kereskedelmi hálózattal dolgozik, míg a nyugati és a harmadik világbeli piacokon helyi partnerekkel együttműködésben.¹⁵⁵ Az Egis jelenleg Moszkvában működtet képviselőket. 2007-ben alakult meg az OOO EGIS-Rusz, az Egis oroszországi kereskedelmi vállalata.¹⁵⁶ Az Egis Oroszországban egy konzignációs raktárral rendelkezik. Kereskedelmi hálózatában a marketing és disztribúció létszáma 2009. szeptember végén 61 fő volt, az értékesítésben dolgozók, azaz az orvoslátogatók száma 276 fő.¹⁵⁷

Az Egis 2004 augusztusában 87,5 százalékos részesedést szerzett a Servier által alapított oroszországi Serdix (Szergyiksz) társaságban,¹⁵⁸ amely keretein belül jött létre a Servier-vel az oroszországi termelő egység.¹⁵⁹ A tőkeemelés következtében azonban a tulajdonosi részesedés 2007-ben 18,3 százalékra csökkent, s 2009. szeptember végén is még ekkora hányaddal bírt.¹⁶⁰ Az üzemet, amely Moszkva megyében Szofino faluban található, 2007 júliusában adták át.¹⁶¹ A zöldmezős beruházás 49 millió dollárból valósult meg, az Egis a beruházás 17 százalékát finanszírozta.¹⁶² Először csak csomagolás folyt, ezt követte a tablettázás.¹⁶³

¹⁵⁴ Akrihin <http://www.akrihin.ru/>; *Napi Online*, 2007. november 15. <http://www.napi.hu/default.asp?cCenter=article.asp&placein=econet&nID=351232>; *HVG.hu*, 2008. július 15. http://hvg.hu/gazdasag/20080715_richter_akvizicio_Genefar_Polpharma_Akrih

¹⁵⁵ Az EGIS Gyógyszergyár Nyilvánosan Működő Részvénytársaság 2008/2009. éves jelentése. Budapest, 2010. január 27., p. 15.

¹⁵⁶ Jegyzőkönyv az Egis 2008. január 30-i éves rendes közgyűléséről, p. 10. <http://www.bet.hu/newkibdata/100059240/EGI080228OR01H.pdf>

¹⁵⁷ Az EGIS Gyógyszergyár Nyilvánosan Működő Részvénytársaság 2008/2009. éves jelentése. Budapest, 2010. január 27., p. 16.

¹⁵⁸ A 87,5 százalékos részesedéshez csak 49,0 százalékos szavazati jog tartozott.

¹⁵⁹ Egis <http://www.egis.hu/Content/Finacial/FinacialNewsArchive.aspx>; Az EGIS Gyógyszergyár Rt. gyorsjelentése a Budapesti Értéktőzsde számára, 2003. október 1. – 2004. szeptember 30., teljes üzleti év (nem auditált mérlegadatok alapján), p. 8.

¹⁶⁰ Az EGIS Gyógyszergyár Nyilvánosan Működő Részvénytársaság 2005/2006. éves jelentése. Budapest, 2007. január 24., p. 17. és p. 59.; Az EGIS Gyógyszergyár Nyilvánosan Működő Részvénytársaság 2007/2008. éves jelentése. Budapest, 2009. január 28., p. 23.

¹⁶¹ Az EGIS Gyógyszergyár Nyilvánosan Működő Részvénytársaság gyorsjelentése a Budapesti Értéktőzsde számára, 2006. október 1. – 2007. szeptember 30., teljes üzleti év (nem auditált mérlegadatok alapján), p. 11.

¹⁶² *Menedzsment Fórum*, 2007. július 11. <http://www.mfor.hu/cikkek/37122.html>; *Origo*, 2007. augusztus 2. <http://www.origo.hu/uzletinegyed/befektetes/20070802-egis-61-szazalekkal-csokkent-a-profit.html>

¹⁶³ A tanulmány lezárását követő Egis-információ szerint az EGIS-Rusz nem végez üzleti tevékenységet, a Serdix-részesedés pedig 2010-ben 5,4 százalékra csökkent.

7.1.3. Mol

A Mol az 1999 októberében meghirdetett új stratégiájának megfelelően fordult Oroszország felé. A kulcstényező a készletakvizíció lett, amelyet elsősorban Oroszországban kívánt megvalósítani. A Mol jó olaj- és gázkereskedelmi kapcsolatokat ápolt Oroszországgal, és a magyar szakértők széles körű műszaki ismeretekkel rendelkeztek az orosz olajiparról.

A Molnak ma legalább hat oroszországi társaságban van 50 vagy 100 százalékos tulajdonosi részesedése. A Zapadno-Malobalikszoje/ZMB (50%), a Mol-Zapadnaja Szibir (100%), a Bajtyeksz (100%) és a Matyuskinszkaja Vertyikal (100%) a kutatás-termelésben, a Surgut Trading (50%) az olajtermék-kereskedelemben érdekelt, a Mol-Russz (100%) menedzsmentfeladatokat lát el. Nyugat-Szibériában tevékenykedik a ZMB (Hanti-Manysi Autonóm Körzet), a Mol-Zapadnaja Szibir (Hanti-Manysi Autonóm Körzet) és a Matyuskinszkaja Vertyikal (Tomszk megye), míg a Bajtyeksz (Orenburg megye) a Volga-Ural régióban, a Mol-Russz Moszkvában. Mint ismeretes, a Mol 2006-ban lemaradt az eddig megszerzett társaságokkal nem egy kategóriába tartozó, már közepes nagyságúnak tekinthető Udmurtnyeftyről.

Az oroszországi terjeszkedés, a downstream-upstream integráció erősítésének első állomása a Zapadno-Malobalikszoje (ZMB) mező fejlesztése volt. A Mol partnere kezdetben a Jukosz volt, majd (2005-ben) a társaság megtörését követően az azóta tulajdonosváltáson átesett RusszNyefty lett. A Jukosz és a Mol közötti tárgyalások már 1999-ben megkezdődtek, de a közös vállalat (a mező nevét viselő Zapadno-Malobalikszoje) csak 2003-ban jött létre (a tranzakció ekkor zárult le), miután a tervezett termelésmegosztási megállapodásból nem lett semmi.¹⁶⁴ Az olajtermelés 2003-ban kezdődött meg a ZMB-n, amely abban az évben 1,241 millió tonnát tett ki, ennek a fele (0,621 millió tonna) volt a Mol részesedése. 2004-ben 1,148 millió tonna járt a Molnak (a 2,297 millió tonnából), ezzel a ZMB-s termelése már meghaladta a Mol magyarországi, kondenzátum nélkül vett olajtermelését, míg 2005-ben (amikor is a Mol-részesedés 1,369 millió tonnát képviselt) már a kondenzátummal együtt számítottat is. Az előregedő ZMB-n a kitermelés 2006 óta erőteljesen esik, 2009-ben mindössze 1,503 millió tonnára rúgott.¹⁶⁵ A Molnak a közelmúltban lépéseket kellett tennie a 95 százalékos kísérőgázhasznosítás érdekében, hogy ne veszítse el a licencét.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Akkor még úgy vélték, hogy a Jukossal való együttműködés erősítése hozzájárul a magyarországi olajellátás biztonságának növeléséhez, 2003-ban 10 éves kőolajellátási szerződést is kötöttek. Nem így lett: a Mol ezért 2005-ben a Lukoival szerződött le 5 évre (a 2004-es rövid távú szerződést követően).

¹⁶⁵ RusszNyefty http://www.russneft.ru/structure/info_7298.stm; Mol <http://www.mol.hu/evesjelentes2008/penzugyi-es-mukodesi-teljesitmenyunk/fobb-mukodesi-adatok>; továbbá: a Mol éves jelentései, közgyűlési dokumentumai.

¹⁶⁶ Mol http://www.mol.hu/hu/vallalati_ugyfeleknek/kutatas_termeles/globalis_tevekenyseg/oroszorszag/

A következő projekt a ZMB-től 10 kilométerre fekvő Szurgutskij-7 blokké lett, amelybe előbb közös vállalat keretében (SzNG-Mol) kapcsolódott be, majd 2006-ban 15,5 millió dollárért kivásárolta a partner, a Szevero-zapadnaja Nyeftyanaja Gruppa 50 százalékos tulajdonosi részesedését.¹⁶⁷ A társaság jelenleg a Mol-Zapadnaja Szibir nevet viseli. Az első kutatófúrást 2008-ban mélyítették le, a másodikat 2009-ben.¹⁶⁸

A Mol 2006 végén vásárolta meg a Bajtuganszkoje mező licencét birtokló Bajtyeksz társaságot. A mező termelése a 2008-as napi 2,2 ezer hordó olajjegyenergiáról 2009-re napi 3,0 ezer hordó olajjegyenergiára nőtt.

A Matyuskinszkaja Vertyikal társasághoz 2007 áprilisában jutott a Mol. A Matyuskinszkij blokkban a kitermelés 2009-ben elérte a napi átlag 2 ezer hordós szintet, ami 52 százalékos növekedést jelent 2008-hoz képest.

2009-ben a Mol termelése Oroszországban összesen napi 20,1 ezer hordó olajegyenergiára rúgott (ebből a ZMB-s részesedése napi 15 ezer hordóra). 2009 végén az SPE szerinti bizonyított és valószínű készletek nagysága 146,3 millió hordó olajegyenergiát képviselt.¹⁶⁹

A Mol-Russz társaságot 2006-ban alapította a Mol a helyi operáció közvetlen és rugalmas irányítása érdekében (beleértve az aukciókon való önálló részvételt).¹⁷⁰

Az eddigi értékesítési csatornát 2009-ben felszámolták Oroszországban: visszavonták a kereskedőket Oroszországból, illetve bezárták az értékesítési irodát.¹⁷¹

7.1.4. OTP Bank

Az OTP Bank két bankot vásárolt Oroszországban. Előbb 2006-ban 477,5 millió dollárért az Invesztszberbankot vette meg, majd 2007 novemberében 40,95 millió dollárért a Rosztov megyében meghatározó Donszkoj Narodnij Bankot. Utóbbi ügylet 2008 májusában zárult le. Az Invesztszberbank 2008 márciusától OAO OTP Bank néven működik. A Donszkoj Narodnij Bank 2010 februárjában került konszolidálásra az OAO OTP Bankba.

¹⁶⁷ HVG.hu, 2005. december 19. <http://hvg.hu/gazdasag/20051219hantiolaj>; VG.hu, 2006. október 10. <http://www.vg.hu/vallalatok/a-mole-lesz-a-nwog-mol-100-szazaleka-osszefoglalo-144778>

¹⁶⁸ MOL Group Upstream. *Exploration and Development update*. 2010. március.

¹⁶⁹ Uo.; Mol http://www.mol.hu/hu/a_molrol/tarsasagunkrol/partnerek_es_leanyvallalatok_2/

¹⁷⁰ SumUp (a Mol-csoport üzleti magazinja), 2007. nyár, p. 24.; FigyelőNet, 2006. szeptember 21. <http://www.fn.hu/index.php?id=5&cid=144034>

¹⁷¹ Mol-csoport éves jelentés 2009, p. 32. és p. 69.

7.1.5. A TriGránit és Demján Sándor érdekeltségei

A TriGránit oroszországi tervei 2007-ben kerültek a figyelem középpontjába. 2007 januárjában a TriGránit és a Gazprombank leányvállalata, a Gazprombank-Inveszt közös vállalat létrehozásáról írt alá szerződést, és a TriGránit hatalmas, 5 milliárd eurós beruházási tervről tett bejelentést.¹⁷² A helyszínek között Krasznodar, Moszkva és Szentpétervárt tűnt fel. Az első konkrétum a 2007. januári bejelentéskor Krasznodar volt, ahol 2009-es céldátummal 300 millió eurós beruházással komplett városközpontot ígértek iroda- és üzletházakkal, lakóépületekkel.¹⁷³ 2008 áprilisában a TriGránit 2 milliárd eurót meghaladó, a Gazprombank-Inveszttel közös krasznodari beruházás tervéről szólt.¹⁷⁴ 2010. augusztusi információ szerint Krasznodarban a közös telek megvan, a TriGránit részesedése 30 millió dollár, de a beépítésre vonatkozó tervek még mindig képlékenyek.¹⁷⁵ 2010 júniusában a halasztás legfőbb okaként a finanszírozás hiányát jelölték meg: a külföldi bankok még mindig vonakodnak hitelt adni az orosz projektekre.¹⁷⁶ Meg kell említeni, hogy a Gazprombank közben kikerült a Gazprom ellenőrzése alól.

Székely Árpád (TriGránit) 2010. augusztusi közlése szerint további két projekt fut még Oroszországban – szintén helyi vállalatokkal. Az egyik a Mozaika bevásárló- és szórakoztató-központ megépítése (amelyben a TriGránit részesedése 70 millió dollár), a másik a Naberezsnyje Cselniben már működő bevásárlóközpont (a TriGránit 40 millió dollárral szállt be a projektbe).¹⁷⁷

Utóbbi a Torgovij Kvartal ingatlanfejlesztő vállalatcsoporthal folytatott együttműködéshez kapcsolódik. A TriGránit 2007 szeptemberében írt alá megállapodást a Torgovij Kvartal társaság 50 százalékos tulajdonrészének megvásárlásáról. A projekthelyszínek között Naberezsnyje Cselni, Nyizsnyij Novgorod, Omszk és Domogyedovo szerepelt. Megcélzott városok voltak még Penza, Rjazany, Szamara, Szaratov, Ufa, Kazany és Sziktivkar. A TriGránit ekkor több mint 1 milliárd euró nagyságú befektetést várt az „elkövetkező években” az együttműködéstől.¹⁷⁸ 2008 márciusában arról volt szó, hogy 80–100 millió eurós beruházást kezdenek meg Domogyedovón: a kereskedelmi központ 2010-re készül el.¹⁷⁹ A közös

¹⁷² TriGránit – News & Press Releases, 2007. január 23. <http://www.trigranit.hu/index.php?p=hirek&id=134&page=7>

¹⁷³ Népszabadság, 2007. január 23. <http://nol.hu/archivum/archiv-432539>

¹⁷⁴ TriGránit – News & Press Releases, 2009. április 2. <http://www.trigranit.com/index.php?p=hirek&id=236&page=1>

¹⁷⁵ Napi Gazdaság, 2010. augusztus 16. http://www.napi.hu/default.asp?cCenter=article.asp&nID=455365&place=cikk_rovat

¹⁷⁶ Ingatlanmenedzser.hu, 2010. június 28. http://ingatlanmenedzser.hu/hitel_es_befektetes/20100628_szocsi.aspx

¹⁷⁷ Napi Gazdaság, 2010. augusztus 16.

¹⁷⁸ TriGránit – News & Press Releases, 2007. szeptember 19. <http://www.trigranit.hu/index.php?p=hirek&id=215&page=6>

¹⁷⁹ Világgazdaság, 2008. március 28. <http://www.vg.hu/vallalatok/ot-varosban-a-torgovij-kvartal-215396>

tevékenység azonban még a projektek megvalósulása előtt befejeződött, amelyről 2009 végén döntöttek. Az oroszok nem kivásárolták a TriGránit részét, hanem felosztották a projekteket. A Torgovij Kwartal társaság legvonzóbb vagyoneszközzeit elvesztette, ezeket a TriGránit fogja fejleszteni. A szétválással a TriGránit-hoz került a tatárközponti Nabereznije Cselniben található Torgovij Kwartal nevű bevásárló- és szórakoztató-központ, e projekt második fázisa és az omszki bevásárló- és szórakoztató-központ projektje.¹⁸⁰ A Torgovij Kwartal társaság még 2007 márciusában nyitotta meg a 27 millió dolláros beruházással elkészült bevásárló- és szórakoztató-központot Nabereznije Cselniben,¹⁸¹ amelynek a TriGránit egyedüli tulajdonosa és irányítója lett. A válságkor a Torgovij Kwartal társaság leállította az omszki és domogyedovói bevásárló- és szórakoztató-központok építését és a második fázist Nabereznije Cselniben.¹⁸²

A TriGránit 2008. április elején jelentette be, hogy Mozaika néven bevásárló- és szórakoztató-központot épít Moszkvában. Partnerként az orosz OSZT-csoportot nevezte meg, a nyitást pedig 2009 negyedik negyedévére tervezte.¹⁸³ A világválság miatt azonban a projekt halasztást szenvedett.¹⁸⁴ 2010. augusztus közepén 2011 elejére tették az építés kezdetét, az átadást pedig 2012 utolsó, 2013 első negyedévére. A TriGránit részesedése 70 millió dollár.¹⁸⁵ A regionális bevásárlóközpontokat a jobb időkhöz elhalasztották.¹⁸⁶

2007 júniusában váltak ismertté a TriGránit szentpétervári szándékai. Ekkor írt alá keretmegállapodást a TriGránit elnöke és Szentpétervár kormányzója, amelyet egy együttműködési megállapodás követett 2007 decemberében. 2007 nyarán négy pontban jelölték meg a terveket, ezek: a Badajev raktártelep komplex fejlesztése; a Vityebszk pályaudvar és más pályaudvarok körüli területek fejlesztése; egy villamospark területének revitalizációja; kereskedelmi központok, szállodák, lakóépületek, irodaházak, kulturális intézmények, helyi tv-stúdió és új városközpontok építése a régióban.¹⁸⁷ A 2007. decemberi megállapodás két szentpétervári nagy projektről szólt. Az egyik a Badajev bevásárló- és kiállítóközpont, lakó- és irodaépületekkel, szállodákkal és kongresszusi központtal. A másik egy nagy médiaközpont. A Vasziljev-szigeten megvalósuló stúdió a televízió és a filmipar számára készítené filmeket; a projekt föld alatti parkolókat,

¹⁸⁰ *BN.ru*, 2010. július 12. <http://www.bn.ru/articles/2010/07/12/65972.html>

¹⁸¹ *Arendator.ru*, 2007. március 26. <http://www.arendator.ru/articles/1/art/13569/>

¹⁸² *BN.ru*, 2010. július 12. <http://www.bn.ru/articles/2010/07/12/65972.html>

¹⁸³ *TriGránit – News & Press Releases*, 2008. április 2. <http://www.trigranit.hu/index.php?p=hirek&id=236&page=4>

¹⁸⁴ *Index*, 2009. március 10. http://index.hu/gazdasag/magyar/2009/03/10/ket_projektet_elhalasztja_a_trigranit/

¹⁸⁵ *Napi Gazdaság*, 2010. augusztus 16.

¹⁸⁶ *BN.ru*, 2010. július 12. <http://www.bn.ru/articles/2010/07/12/65972.html>

¹⁸⁷ *Index*, 2007. június 24. <http://index.hu/gazdasag/vilag/dem070621/>; *TriGránit – News & Press Releases*, 2007. június 23. <http://www.trigranit.hu/index.php?p=hirek&id=210&page=6>

szállodákat és kereskedelmi egységeket is magában foglalna. A két nagy projekt beruházási költségét ekkor több mint fél milliárd euróra tette a TriGránit.¹⁸⁸

A TyeleGrad társaság 2009 novemberében mutatta be a szentpétervári adminisztrációnak a Vasziljev-szigeti többfunkciós komplexum projektjét (filmstúdióval és művészetek palotájával),¹⁸⁹ amit fenntartás nélkül támogattak.¹⁹⁰ A teljes terület projektjét ekkor 1,5 milliárd dollárra tették. A művészetek palotája és a filmstúdió tervezett költsége ebből 750 millió dollár, ezek a *Vedomosztyi* tudósítása szerint 2011 végéig készültek volna el, és a városnak adták volna át. A PPP-kiírást 2010 elejére valószínűsítették. A TyeleGrad ügyvezetője nem zárta ki, hogy a TriGránit egyedül valósítja meg a projektet. A *Vedomosztyi* kiemelte: a TyeleGrad társaság részvényeire a TriGránitnak opciója van.¹⁹¹ A szentpétervári *Fontanka.ru* ugyancsak 2009. november végi közlése szerint eddig már körülbelül 100 millió dollárt fordítottak a projekt kidolgozására.¹⁹² Azt állították, hogy a TriGránit 2012-ig saját költségén beépíti a központi részt (a hangversenyterem és a filmstúdió helye), amit a város kivásárol, a második fázisban – 2014–2015-re – pedig a kereskedelmi ingatlanok következnek.¹⁹³ A *Kommerszant* szintén ekkor viszont arról írt, hogy a TriGránit 2011 végéig 300 millió dollárt kész e két projektbe befektetni, az építkezés pedig 2010 júniusában kezdődik. További 300 millió dollárt szállodákra, apartmanhotelre és más kereskedelmi ingatlanokra fordítanak.¹⁹⁴ A *Fontanka.ru* 2010. júliusi információi szerint a TyeleGrad hozzákezdett a terület fejlesztéséhez. 2010 júniusában jött ki a rendelet a földterület átadásáról a társadalmi-üzleti komplexum tervezéséhez és építéséhez. Tíz középületet szándékoznak felhúzni (két üzleti központot, két apartmanhotelt, egy irodaépületet, és három épületszárnyat a villamosmúzeumnak); a projekt végrehajtásának határideje: 2010–2012. A művészetek palotájának és a kongresszusi központnak (utóbbit korábban nem tervezték¹⁹⁵) azonban még nem jelölték ki a helyét.¹⁹⁶ 2010 májusában Demján Sándor azt mondta, hogy a művészetek palotájához 2010 őszén nyújtják be az ajánlatukat a pályázaton.¹⁹⁷ 2010 februárjában az orosz Szövetségi Monopóliumellenes Szolgálat engedélyezte, hogy a ciprusi Dalmatov Holdings Limited százszázalékos részesedést szerezzen a TyeleGradban. A TyeleGrad 2010. júliusi közlése szerint a TriGránit változtatásokat hajt

¹⁸⁸ HVG.hu, 2007. december 10. [http://hvg.hu/im/20071210_orsoz;TriGranit-News & Press Releases](http://hvg.hu/im/20071210_orsoz;TriGranit-News&PressReleases), 2007. december 7. <http://www.trigranit.hu/index.php?p=hirek&id=224&page=5>

¹⁸⁹ *Vedomosztyi*, 2009. november 30. <http://www.vedomosti.ru/newspaper/article/2009/11/30/220144>

¹⁹⁰ *BN.ru*, 2009. november 27. <http://www.bn.ru/articles/2009/11/27/52831.html>

¹⁹¹ *Vedomosztyi*, 2009. november 30. <http://www.vedomosti.ru/newspaper/article/2009/11/30/220144>

¹⁹² Ez a szám túllontúl magasnak tűnik.

¹⁹³ *Fontanka.ru*, 2009. november 27. <http://www.fontanka.ru/2009/11/27/151/>

¹⁹⁴ *Kommerszant*, 2009. november 30. <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1283636>

¹⁹⁵ *BN.ru*, 2010. július 23. <http://www.bn.ru/articles/2010/07/23/66592.html>

¹⁹⁶ *Fontanka.ru*, 2010. július 12. <http://www.fontanka.ru/2010/07/12/100/>

¹⁹⁷ *Fontanka.ru*, 2010. május 7. <http://www.fontanka.ru/2010/05/07/119/>

vége a kereskedelmi funkcionál. Félnek, hogy az irodák kihasználatlanok lesznek.¹⁹⁸

A Badajev-projekt kidolgozásával az Inveszt-sztrój társaság foglalkozik, amelynek a TriGránit lesz a tulajdonosa a projekt összeegyeztetését követően. Az előzetes munka finanszírozását a TriGránit biztosítja. 2010. április végi hír szerint a tervekben változások történtek: visszavettek a méretből (mind a területből, mind a magasságból) és a funkció is megváltozott (társadalmi-üzleti komplexum helyett kereskedelmi és szórakoztató lesz). A projekt megvalósításának tervezett időtartama négy év. Probléma, hogy a területnek sok tulajdonosa van.¹⁹⁹ 2010. májusi forrás szerint a kistulajdonosok többségével nem sikerült megegyezni (az árban).²⁰⁰ A projekt az egyeztetés különböző stádiumain megy keresztül; sok nehézség merült fel.²⁰¹ A változtatások előtt 2–3 milliárd dolláros beruházásról szólt a média.²⁰²

Demján Sándor működő oroszországi érdekeltsége az orosz állami lottó, a Goszlotto. Demján a Gazprombank tulajdonrészének kivásárlásával 2008-ban szerzett többségi részesedést a Gazprombank által 2006-ban alapított OOO Orglot társaságban, amely felügyeli és lebonyolítja a Goszlotót.²⁰³ A befektetés érdekében 2008 augusztusában lett bejegyezve az Orglot Magyarország Befektetési Zrt. Az OOO Orglot kisebbségi tulajdonosa (49%-os részesedéssel) a Konversz-Szport, amely gyakorolja a menedzsmentjogokat, irányítja a vállalat menedzsmenttevékenységét. Mint ismeretes, Demján Sándor végül elállt az MFB-hitel felvételétől a projekthez.²⁰⁴

Az Euroinvest már 2006-ban jelentős terveket ismertetett. 2006 szeptemberében írt alá együttműködési megállapodást egy nagy cukorgyár és alapanyag-ellátást biztosító mezőgazdasági vertikum telepítésére. Egyes források szerint a Rjazany megyei beruházás összértékét 200 millió dollárra várták,²⁰⁵ más hír 150 millió eurós cukorgyárról szólt, s további mintegy egymilliárd eurónyi tőke „megmozgatásáról” a különféle mezőgazdasági beruházásokhoz.²⁰⁶ A Rjazsszkij szaharnij zavod társaságban az Euroinvestnek 51 százaléka lett. Az Euroinvest

¹⁹⁸ *BN.ru*, 2010. július 23. <http://www.bn.ru/articles/2010/07/23/66592.html>

¹⁹⁹ *BN.ru*, 2010. április 30. <http://www.bn.ru/articles/2010/04/30/61878.html>

²⁰⁰ *Kommerszant*, 2010. május 21. <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1372493>

²⁰¹ *Fontanka.ru*, 2010. július 12. <http://www.fontanka.ru/2010/07/12/100/>

²⁰² *Kommerszant*, 2010. május 21. <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1372493>

²⁰³ Euroinvest <http://www.euroinvest.hu/hu/lottery>

²⁰⁴ *HVG.hu*, 2010. március 29. http://hvg.hu/gazdasag/20100329_demjan_sandor_cafolja_orsz_lotto; *Figyelő*, 2009. április 4. http://www.fn.hu/cegek/20090330/demjanek_szerencse_fiai/?action=nyomtat

²⁰⁵ *Menedzsment Fórum*, 2006. szeptember 4. http://www.mfor.hu/cikkek/Az_Euroinvest_beruhazasaval_epul_cukorgyar_Oroszorszagban.html

²⁰⁶ *FigyelőNet*, 2006. szeptember 5. http://www.fn.hu/uzlet/20060905/demjan_orsz_cukorgyarat_epit/

2007 decemberében még azt közölte, hogy a cukorgyár (több mint) 200 millió euróból épülne, a termelés kezdete pedig 2009 negyedik negyedéve lehetne.²⁰⁷

További lehetőségek merültek fel még 2007 októberében, miután Demján Sándor megbeszélést folytatott Voronyezs megye kormányzójával. Szó volt a tárgyaláson cukorgyárról (illetve mezőgazdasági komplexumról, amelynek része a cukorrépa-termesztés), lakásépítésről (PPP keretében), vízellátás kiépítéséről, víztározóról. Demján Sándor kijelentette: a TriGránit legalább egymilliárd dollárt fektetne be Voronyezs megyében, ha bevonulna a területre.²⁰⁸

8. Összegzés és kitekintés

A válság az oroszországi külföldi közvetlen tőkeberuházások 2003 óta tartó dinamikus növekedését törte kettőre. A 2009-es zuhanást követően az orosz jegybank szerint 2010 első felében a közvetlen tőkeberuházások (19,1 milliárd dollár) már kevéssel meghaladták 2009 első felének értékét (18,5 milliárd dollár), ám messze elmaradtak 2008 azonos időszakának teljesítményétől (44,1 milliárd dollár). A Roszstat szerint viszont a 2010. január–június érték még alacsonyabb volt (11%-kal) a 2009. január–júniusnál.²⁰⁹

Alekszej Kudrin orosz pénzügyminiszter és miniszterelnök-helyettes 2010 februárjában úgy vélte, hogy az éves FDI nagysága az elkövetkező 2–3 évben visszatérhet a válság előtti évi 60–70 milliárd dolláros szintre,²¹⁰ 2010. október elején 2010-re 40 milliárd dollárt meghaladó, 2011-re és 2012-re pedig 50 milliárd feletti közvetlen tőkeberuházást várt.²¹¹

A gazdaság 2009-es 79 százalékos esése (amely erőteljesebb volt, mint az 1998-as válság idején, ám elmaradt a Szovjetunió összeomlása utáni évekéktől) után az IMF 2010-re 4,0, 2011-re 4,3, 2012-re pedig 4,4 százalékos gazdasági növekedést vár. Az 1998-as válságot követően „simább” felívelés következett be (lásd a Világbank vonatkozó elemzését); az IMF előrejelzése (és másoké is) akkor a mostaninál jóval negatívabb volt.

Bár a statisztikai adatok elhomályosítják a forrásországot, feltételezésünk szerint a legnagyobb befektetők továbbra is az EU-ból kerülnek ki.²¹² Európa számá-

²⁰⁷ AgroTrend, 2007. december 22. <http://www.agrotrend.hu/cgi-bin/agrotrend/index.cgi?view=ck&tid=419&nID=10239&nyelv=>; Arendator.ru, 2007. december 21. <http://www.arendator.ru/articles/1/art/18991/>

²⁰⁸ Menedzsment Fórum, 2007. október 17. http://www.mfor.hu/cikkek/Egymilliard_dollart_fektetne_be_Oroszorszagban_a_TriGranit.html; Vedomosztyi, 2007. október 16. <http://www.vedomosti.ru/newslines/news/2007/10/16/495297>

²⁰⁹ Roszstat http://www.gks.ru/bgd/free/b04_03/IssWWW.exe/Stg/d04/171inw18.htm

²¹⁰ RIA Novosztyi, 2010. február 3. <http://www.rian.ru/economy/20100203/207474767.html>

²¹¹ Rg.ru, 2010. október 5. <http://www.rg.ru/2010/10/05/inveszicij-anons.html>

²¹² de Souza, Lúcio Vinhas: Foreign investment in Russia. *ECFIN Country Focus*, 5. évf., 1. sz., 2008. január 11.

ra ezért is fontos az oroszországi fejlemények alakulása. Az A.T. Kearney szerint míg Oroszország az európai befektetők számára az elkövetkező három évet illetően 2007-ben a 3. fő célország volt, addig 2010-ben már csak a 10.²¹³

Az oroszországi beruházásokban Moszkva szerepe továbbra is kiemelkedő. A régiók FDI-vonzásában a legfőbb tényezők 1999 és 2005 között a piac mérete, a nagyvárosok jelenléte, az olaj- és gázforrások (lásd mindenképp a szahalini beruházásokat), valamint a jogalkotási kockázat volt.²¹⁴ A tapasztalat szerint a regionális hatóságoknak jelentős szerepük van a külföldi beruházások alakulásában a régiókban.²¹⁵ A bürokrácia mellett a legnagyobb problémát (a hatalmas távolságok közepette) a fejletlen infrastruktúra jelenti a külföldi beruházóknak Oroszországban. Jelenleg nehézséget okozhat az orosz–kazah–fehérorosz vámunió miatti átállás is.

A gazdasági válság és a modernizációs kényszer látszólag átértékelte Oroszország hozzáállását a külföldi közvetlen magánberuházásokhoz. Legalábbis ezt támasztják alá a legmagasabb szintről (a különböző fórumokon) elhangzó ígéretek a maximálisan liberális szabályozásról, a megfelelő adókról, a stabilitásról, az átláthatóságról és a kisebb bürokráciáról.²¹⁶ A magasan képzett külföldi szakemberek becsalogatása érdekében már lépéseket is tettek.

Most a beruházások korlátozásáról szóló törvények következnek. Ezek a törvények abban az időszakban készültek, amikor az olajárak erőteljes felfutásban voltak, így az megfelelő önbizalmat kölcsönzött a törvényhozónak. A törvények az orosz érdekek felől nézve is túl szigorúak lettek. A korrekcióra Putyin 2010 végi határidővel tett ígéretet.²¹⁷ A legértékesebb vagyoneszközökhöz azonban a jövőben sem férhetnek hozzá, az ásványkincsek terén megmarad az asset swap jól bevált intézménye.²¹⁸

Kérdéses, hogy az elkövetkező öt évre összesen 50 milliárd dolláros nagyságban tervezett privatizáció végül hogyan valósul meg, s abban a külföldiek milyen szerepet kaphatnak.

Összességében elmondható, hogy a számos probléma ellenére általában véve jobb az oroszországi befektetői klíma, mint azt sok külföldi gondolja, ám Oroszország továbbra sem a „laikusok” és a „kicsik” befektetési terepe.

²¹³ *Investing in a Rebound – The 2010 A.T. Kearney FDI Confidence Index*. A.T. Kearney, 2010.

²¹⁴ Ledyeva, Svetlana: Foreign Direct Investment Determinants in Post-Crisis Russia: Empirical Evidence. In: Tondl, Gabriele (ed.): *The EU and Emerging Markets*. Springer, Wien–New York, 2009, pp. 95–108.

²¹⁵ *Foreign direct investment in Russia. A survey of CEOs, 2008*. FIAC, 2008.

²¹⁶ Razumovskaya, Olga: Investors Asked for Talent And Tech. *The Moscow Times*, 2010. október 19.

²¹⁷ RIA Novosztyi, 2010. május 21. <http://en.rian.ru/business/20100521/159107257.html>

²¹⁸ Reuters, 2009. december 22. <http://www.reuters.com/article/idUSLDE5BL0JE20091222>